

Građanski odgoj i obrazovanje u predškolskoj ustanovi

Vuletić, Klara

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:115208>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

KLARA VULETIĆ

GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI

Završni rad

Pula, travanj, 2017.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

KLARA VULETIĆ

GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI

Završni rad

JMBAG: 0303045146, redovita studentica

Studijski smjer: Preddiplomski stručni studij predškolski odgoj

Predmet: Opća pedagogija

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Pedagogija

Znanstvena grana: Opća pedagogija

Mentor: doc. dr. sc. Marina Diković

Pula, travanj, 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile
u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

UVOD.....	1
1. GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE	3
1.1. Ljudska prava.....	4
1.2. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava.....	5
1.3. Građanstvo	7
1.4. Odgoj i obrazovanje za građanstvo	8
2. KURIKULUM PREDŠKOLSKOGA ODGOJA	11
2.1. Integrirani kurikulum.....	12
2.2. Razvojni kurikulum	13
2.3. Sukonstruktivistički kurikulum.....	14
2.4. Humanističko orijentirani kurikulum	15
2.5. Progresivni kurikulum – „kurikulum odnosa“	16
3. KURIKULUM GRAĐANSKOGA ODGOJA I OBRAZOVANJA	18
3.1. <i>Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava (1999.)</i>	18
3.2. <i>Nastavni plan i program za osnovne škole (2006.)</i>	20
3.3. <i>Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2011.)</i>	21
3.4. <i>Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja (2012.)</i>	21
3.5. <i>Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole (2014.)</i>	23
3.6. Građanski odgoj i obrazovanje u Cjelovitoj kurikularnoj reformi (2015. i 2016.) ...	25
4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	29
4.1. Cilj.....	29
4.2. Problemi.....	29
4.3. Uzorak	29
4.2. Instrument i obrada podataka.....	32
4.3. Rezultati i rasprava	33
5. ZAKLJUČAK	38
6. LITERATURA.....	40

7. PRILOG – Anketni upitnik.....	42
SAŽETAK.....	45
SUMMARY.....	46
POPIS TABLICA I GRAFOVA.....	47

UVOD

Uspostava globalnoga tržišta temeljena je na proizvodnji globalno konkurentnih znanja, te postojanju sve više kulturnih različitosti i na njima temeljenih ponašanja. Pojedinaac, kao središte takvoga sustava, dio je društva uređenoga na sustavu vrijednosti, te načelima ljudskih prava i ravnopravnosti. Sa širenjem kulturoloških različitijih sustava javlja se sve veća potreba za uvažavanjem i prihvaćanjem različitosti radi uspostavljanja mirnoga suživota. Odgoj i obrazovanje djece i učenika, ono je što razvija njihovu svjesnost o ljudskim pravima i odgovornostima, potiče razvijanje vještina i stavova, te ih tako čini aktivnima. Promicanje aktivnoga građanstva postalo je, također, jednim od glavnih ciljeva odgojno-obrazovnih sustava i očigledno dobilo na važnosti u nacionalnim kurikulumima širom Europe.

Građanski odgoj i obrazovanje je aspekt odgoja i obrazovanja koji djecu i učenike priprema da postanu aktivni i odgovorni građani tako što ih uči potrebnim znanjima, vještinama i stavovima kojima mogu pridonijeti razvoju i dobrobiti društva u kojem žive. Odgovoran i aktivan građanin poznaje svoja prava i zna se njima koristiti, te poznaje prava drugih pojedinaca u njegovoj okolini. Također, poštuje različitosti, argumentirano zastupa svoja mišljenja, zalaže se za nenasilje, te jednakost svih građana neovisno o njihovoj rasi, vjeroispovijesti i drugim karakteristikama. Kako bi se kod djece potaknula spremnost za aktivno sudjelovanje u zajednici, oni trebaju steći znanje o svojim odgovornostima i načinima djelovanja, te razvijati vještine uočavanja problema u zajednici i njihova miroljubivog rješavanja u suradnji s drugima. Ključni pojmovi u ovome radu koji se spominju u kontekstu Građanskoga odgoja i obrazovanja su: ljudska prava, odgoj i obrazovanje za ljudska prava, građanstvo, te odgoj i obrazovanje za građanstvo. U skladu s tim, u odgoju i obrazovanju prihvaćaju se nova načela učenja i poučavanja, s ciljem stjecanja znanja i vještina, koja su otvorena inovacijama i nadograđivanju sukladno ubrzanim promjenama u društvu, kulturi, gospodarstvu, znanosti i tehnologiji. Takve promjene u pristupu odgoju i obrazovanju, učenju i poučavanju jamstvo su osiguranja kvalitetnijega života građana. Istraživanjem u ovome radu željelo se ukazati na važnost provođenja Građanskoga odgoja i obrazovanja u predškolskoj dobi djeteta, odnosno na početku njegova institucionalnoga odgoja i obrazovanja. Da bi se ukazalo

na potrebu učenja o ljudskim pravima i građanstvu od ranoga djetinjstva, u radu je obuhvaćeno i razdoblje od prvih nekoliko godina od djetetova polaska u školu prema današnjim normama. Promjene u hrvatskom odgoju i obrazovanju o kojima se govori u posljednje vrijeme ukazuju na to da će učenici već s pet godina polaziti u školu.

1. GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Ljudska prava, građanstvo i demokracija, pojmovi su o kojima se sve više priča i piše u kontekstu odgojno-obrazovnog procesa i sustava, te stvaranja demokratskoga društva u kojem svi građani imaju jednaka prava. Stoga se pojavila i potreba za provođenjem programa odgoja i obrazovanja za građanstvo u odgojno-obrazovnim ustanovama kao što su predškolska i školska ustanova. Prema Diković (2010:116) ključna obilježja takvoga odgoja i obrazovanja uključuju multidiscipliniranost i kroskulikuralnost, objedinjenost formalnoga, neformalnoga i informalnoga učenja i podučavanja u cjeloživotnoj perspektivi, razmjenu iskustava učitelja i učenika (time i odgojitelja i djece) na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini uz suradnju s civilnim sektorom, primjenu novih metoda učenja (iskustvene, participatorne, istraživačke), uporabu medija i novih, informacijsko-komunikacijskih tehnologija te objedinjavanje znanja, stavova i vještina u jedinstvenu kombinaciju građanskih kompetencija. Kako bi se odgojno-obrazovni sustav, ali i cjelokupno društvo u Republici Hrvatskoj, razvijao u skladu s europskim standardima, potrebno je uvođenje promjena koje polaze iz odgojno-obrazovnih ustanova.

Građanski odgoj i obrazovanje (GOO) potiče djecu i mlade na usvajanje znanja i vještina koje će im pomoći da postanu aktivni i odgovorni građani koji poznaju i poštuju ljudska prava, prihvaćaju odgovornosti i različitosti, te sudjeluju u životu zajednice i društva kojem pripadaju. Iz navedenoga proizlazi kako je temelj GOO-a demokracija, a svaki demokratski građanin treba znati da svaki pojedinac ima jednaka prava, odgovornosti i slobode bez obzira na različitosti temeljene na bilo kojoj osnovi. Cilj Građanskoga odgoja i obrazovanja je stvoriti odgovorne građane koji posjeduju sposobnosti, vještine i kompetencije koje karakteriziraju takvoga građanina, te znaju što znači mir, tolerancija, sloboda, poštenje, aktivno sudjelovanje u društvenom životu, jednakost i sl. Demokratsko društvo karakterizira tolerancija, sloboda izražavanja, poštovanje i međusobna suradnja, stoga je provođenje GOO-a temelj na kojem počiva jedno takvo društvo jer upravo GOO promiče i uči djecu istinskim vrijednostima i načelima demokracije. U ovu temu ubrajaju se ključni pojmovi kao što su: ljudska prava,

građanstvo, odgoj i obrazovanje za ljudska prava, te odgoj i obrazovanje za građanstvo (građanski odgoj i obrazovanje).

1.1. Ljudska prava

Ljudska prava temelj su svakoga demokratskog društva, a ona predstavljaju osnovna prava svakoga čovjeka na dostojanstven život i slobodu. Ta prava pripadaju svakom čovjeku po rođenju i jednaka su za sve ljude. Kako tvrdi Spajić-Vrkaš (2015:15): „Riječ je o temeljnim i neotuđivim pravima koje posjeduje svako ljudsko biće kao bitne pretpostavke svoga istinski ljudskoga postojanja u slobodi, neovisnosti i dostojanstvu.“ Ljudska prava, dakle, pripadaju svakom pojedincu i ne ovise o rasi, spolu, nacionalnosti ili nekim drugim obilježjima pojedinca. Bitno je da je svaka osoba u svakom trenutku svjesna svojih prava koja mu prirodno pripadaju, kao i da se njima zna i služiti – da ih zna poštivati. Vlast ili država nije ta koja pojedincu omogućuje njegova ljudska prava, jer ljudska prava su neotuđiva. Postoje brojni dokumenti koji govore o ljudskim pravima, ali dokument koji svakako valja spomenuti je dokument u kojem su propisane norme kojima se omogućavaju temeljna ljudska prava, a to je *Opća deklaracija o ljudskim pravima*¹ koja je dio *Međunarodne povelje prava*. Dječja se prava štite Konvencijom o pravima djeteta (UN, 1989)². To je dokument kojim se utvrđuje da je poznavanje svojih prava temeljno pravo djeteta, a obveze su države da to pravo osiguraju poticanjem izmjene kurikulumu, izobrazbe odgojitelja i učitelja, kao i povećanom suradnjom s nevladinim organizacijama.

Uvođenjem demokracije, u praksu se uvode i ljudska prava. Do tada je trajao veoma dugotrajan proces kroz čitavu povijest, koji se može podijeliti u četiri faze, tijekom kojega su se trebala prihvaćati ljudska prava i početi provoditi u političkom kontekstu i praksi. Ljudska prava za sobom povlače i društvene odgovornosti, kao i dužnosti, koje svaki čovjek mora poštivati i ispunjavati. Građanske dužnosti su, primjerice, plaćanje poreza, poštivanje tuđih prava i sl., dok je dužnost države da svakom pojedincu osigura njegova

¹ Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2009_11_12_143.html (7.4.2017.)

² Dostupno na: <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-org-inicijative/ujedinjeni-narodi/konvencija-o-pravima-djeteta/> (7.4.2017.)

osnovna ljudska prava. Tako valja naglasiti kako ljudska prava za sobom povlače i određene negativne posljedice i zloupotrebu. Demokracija je donijela slobodu mišljenja i izražavanja, ali ta sloboda se ne koristi uvijek u pozitivne svrhe. Konkretno, pravo na slobodu i izražavanje možda je pravo o kojem se najviše raspravlja u društvu, kao i pravo na koje se pojedinci najviše pozivaju. Zloupotreba ovoga prava, česta je pojava u društvu, a granicu gdje upotreba ovoga ljudskog prava prelazi u zloupotrebu, ponekad pojedinci određuju prema vlastitom interesu. Kod zloupotrebe ljudskih prava, najveće posljedice osjećaju oni čija se mišljenja i stavovi još uvijek grade na temelju društvenih zbivanja, a to su djeca. Prema Spajić-Vrkaš (2015:17): „Pravo na slobodu izražavanja se u demokratskim društvima koristi kao argument za opravdanje govora mržnje, pornografije, nasilnoga ponašanja, rasizma i fundamentalizma, čime su osobito ugroženi interesi djece.“ Ustanove u kojima djeca borave, kao što su predškolska i školska ustanova, imaju važnu ulogu u dječjim životima, stoga je njihova zadaća naučiti djecu kako štititi dječja i ljudska prava, ali isto tako, kako postati odgovornim građaninom u društvu kojem pripadaju. Dakle, ljudska prava temelj su svakoga društva, a svaki pojedinac dužan je poštivati kako svoja prava, tako i prava drugoga pojedinca kako bi društvo funkcioniralo.

1.2. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava posebno je odgojno-obrazovno područje koje se u odgojno-obrazovni sustav postupno uvodi od zadnjega desetljeća 20. stoljeća (prema Spajić-Vrkaš i sur., 2004). Ovo odgojno-obrazovno područje jedno je od ključnih i najvažnijih područja odgoja i obrazovanja jer omogućava informiranje djece i mladih o važnosti ljudskih prava, te o važnosti njihove građanske uloge u zajednici kojoj pripadaju. Samim time, njegovo uvođenje u odgojno-obrazovni sustav kroz izvannastavne aktivnosti, izborni sadržaj ili interdisciplinarno bilo je od iznimne važnosti.

Prema Tatković, Diković i Štifanić (2015:61): „Glavna svrha je upoznavanje učenika s kategorijama općih ljudskih prava, te načelima i instrumentima njihove zaštite na

lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini.“ Tatković, Diković i Štifanić (2015:61) navode tri dimenzije kroz koje se ostvaruju ciljevi ovog odgojno-obrazovnog područja:

- a) stjecanje znanja o ljudskim pravima: upoznavanje kategorija ljudskih prava, upoznavanje instrumenata zaštite i postupaka njihove zaštite
- b) razvijanje sposobnosti i vještina za promicanje i zaštitu ljudskih prava: razvijanje vještina: komunikacije i pregovaranja
- c) prihvaćanje prosocijalnoga ponašanja koje omogućuje život u ljudskim pravima: odgovorno i neegoistično

Predškolske i školske ustanove trebaju od djece i učenika stvarati odgovorne, aktivne i informirane građane koji će uvažavati ljudska prava svakoga pojedinca, imati razvijen osjećaj za empatiju i osjećaj odgovornosti za dobrobit cijele zajednice. Također, ove ustanove trebaju u djeci poticati osjećaj zadovoljstva, međusobnoga poštovanja, prijateljstva, jedinstvenosti, odnosno svega što je pozitivno i što će kod djece potaknuti nagon za pozitivnim djelovanjem u društvu. Preduvjet za razvijanje odgoja i obrazovanja za ljudska prava, stjecanje je vještina i znanja kojima će se promicati i štititi ljudska prava i slobode.

Svakako, treba spomenuti i pravo na obrazovanje koje je usko povezano s odgojem i obrazovanjem za ljudska prava. Pravo na obrazovanje podrazumijeva da svaki pojedinac ima jednako pravo na obrazovanje, te jednake uvjete prilikom odgojno-obrazovnog procesa. Također, pravo na obrazovanje smatra se temeljnim pravom u kategoriji kulturnih prava i sloboda. Ako svaki pojedinac iskoristi svoje pravo na obrazovanje, to doprinosi njegovom učinkovitijem sudjelovanju u društvenom životu zajednice. Obrazovani građani poznaju i poštuju, kako svoja tako i prava drugih pojedinaca, znaju izložiti svoj stav, te koristiti znanja i vještine koje su usvojili kako bi bolje funkcionirali u svim segmentima društva. Odgoj i obrazovanje je ključna stavka demokratskoga društva koja stvara odgovorne i aktivne građane koji kontroliraju svoj život i budućnost umjesto da misle i rade sve ono što vlast propagira i nameće.

Stoga za Tatković, Diković i Štifanić (2015:64): „Središnji pojam odgoja i obrazovanja za ljudska prava, odnosno svih srodnih pristupa je aktivan građanin, odgovoran za svoje akcije i odnose s drugim građanima.“

1.3. Građanstvo

Pojam „građanstvo“ jedan je od ključnih pojmova građanskoga odgoja i obrazovanja. Građanstvo je definirano kao politički, ali i pravni položaj. Općenito, prije se prihvaćala definicija da se građaninom naziva čovjek koji je pripadnik neke države, odnosno ima njeno državljanstvo koje se najčešće stječe rođenjem. No, danas je važno naglasiti da svaki građanin ima svoja građanska prava, ali i dužnosti. Takav se građanin naziva odgovornim, demokratskim ili aktivnim građaninom.

Spajić-Vrkaš i suradnici (2004:135) u kontekstu pripreme djece i mladih za odgovorno i aktivno građanstvo ističu sljedeće dimenzije:

- a) politička
- b) pravna
- c) globalna
- d) europska
- e) kulturna
- f) socijalna i pravna

Da bi bili odgovorni građani nekoga društva, trebaju se poštovati ljudska prava i izvršavati dužnosti koje je država zaštitila zakonima i ostalim normama. U demokratskom društvu, građanin treba biti informiran, odgovoran i aktivan kako bi mogao doprinosti kolektivnom razvoju zajednice kojoj pripada. Iznošenje i formiranje stavova, konstruktivan dijalog, praćenje društvenih zbivanja, prihvaćanje različitih nacionalnosti i rasa, osjećaj odgovornosti za dobrobit cijele zajednice, korištenje osnovnih ljudskih prava, te ispunjavanje građanskih dužnosti samo su neke od karakteristika odgovornoga, aktivnoga i informiranoga građanina. Ideja „Europa građana“, upravo ovako vidi i opisuje suvremenoga građanina i građanstvo koje će

ojačati svijest o jedinstvu. Jačanje znanja i svijesti o građanstvu važno je kako bi djeca i mladi odrastali i živjeli u odgovornom demokratskom društvu u kojem se poštuju prava kao i dužnosti, te u kojem je omogućeno cjeloživotno učenje i usavršavanje.

1.4. Odgoj i obrazovanje za građanstvo

Vijeće Europe je 1997. godine pokrenulo projekt „Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo“. To područje odgoja i obrazovanja imalo je jasne ciljeve, a najvažniji cilj bio je očuvanje i promicanje demokratskih vrijednosti Europe. Poštivanje i uvažavanje različitosti i nacionalnih manjina, učenje vještina, znanja i vrijednosti koje su potrebne u pluralnom društvu demokratske Europe, poštivanje ljudskih prava i sloboda, prihvaćanje odgovornosti, konstruktivan dijalog, empatija i jednaka prava za sve građane, osnovni su ciljevi od kojih polazi odgoj i obrazovanje za građanstvo. Ovo područje odgoja i obrazovanja usko je vezano uz odgoj i obrazovanje za ljudska prava jer sve počiva na ljudskim pravima, slobodama, ali i odgovornostima. Postoje mnogi dokumenti koji promiču ljudska prava i obvezuju vlast i državu da se odgoj i obrazovanje za ljudska prava i građanstvo primjenjuje u odgojno-obrazovnom sustavu, a neki od dokumenata su: *Opća deklaracija o ljudskim pravima, Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju, Deklaracija o pravima i odgovornostima pojedinaca, grupa i društvenih tijela u promicanju i zaštiti općepriznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda, Deklaracija i program odgoj i obrazovanja za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana, Preporuka br. R (85) o poučavanju i učenju o ljudskim pravima u školama.*

Spajić-Vrkaš (2001:374, u Diković, 2010:116) navodi kako „odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo ima tri cilja:

- a) poticanje kognitivne (razumijevanje pojmova, ideja, sustava), socijalne (sposobnost prakticiranja demokracije u različitim oblicima, područjima i fazama života) i afektivne dimenzije (prihvaćanje vrijednosti i ponašanje u skladu s njima),
- b) stvaranje institucionalnih uvjeta (za sudjelovanje, dijalog, konsenzus i sl.) i

- c) uspostavljanje kulture prava i odgovornosti (kao ključne pretpostavke političkoga osnaživanja pojedinca, društvene kohezije i solidarnosti u kulturno pluralnoj zajednici)“.

Odgoj i obrazovanje treba počivati na odgoju i obrazovanju za ljudska prava i građanstvo kako bi svi učenici imali jednaka prava, razumijevanje jedni prema drugima, te jednako pravo na učenje i razvoj u cijelosti. Treba spomenuti i deklaraciju „*Deklaracija i program odgoj i obrazovanja za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana*“, u kojoj se odgoj i obrazovanje za građanstvo definira kao cjeloživotno iskustvo u kojem se građane osposobljava za zagovaranje i zaštitu svojih prava, te za aktivno sudjelovanje u društvenom životu. Jedno demokratsko građansko društvo čine građani koji kroz odgoj i obrazovanje nauče uspostavljati prijateljske odnose, komunicirati, nenasilno rješavati probleme, prihvaćati i uvažavati svakoga pojedinca, aktivno sudjelovati u društvenim zbivanjima, koristiti svoja prava, ispunjavati odgovornosti i dužnosti.

Kada je o uvođenju odgoja i obrazovanja za građanstvo u odgojno-obrazovni sustav Republike Hrvatske riječ, ovo područje odgoja i obrazovanja nije uvedeno kao zaseban i obvezan predmet u osnovnim školama već se provodi u sklopu integriranih odgojno-obrazovnih sadržaja. Sve zemlje članice Europske unije žele stvoriti jači, učinkovitiji i kvalitetniji sustav odgoja i obrazovanja jer razvoj društva temelji se na odgoju i obrazovanju djece i mladih. Kvalitetan odgoj i obrazovanje stvara aktivnoga građanina koji zna kako živjeti i funkcionirati u demokratskom i pluralističkom društvu, poštuje tuđa prava i slobode, zna kako koristiti svoja prava, ispunjava svoje dužnosti i odgovornosti i poštuje jednakost svih građana. Sukladno navedenom, odgoj i obrazovanje je temelj stabilnoga i uređenoga društva, pa je uvođenje građanskoga odgoja i obrazovanja važna stavka u njemu.

Iako je i prije bilo samo djelomično uključeno u odgojno-obrazovne dokumente, u Republici Hrvatskoj, ovo područje odgoja i obrazovanja uvedeno je 1999. godine kroz „*Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava*“. Osnovni cilj programa bio je mlade naučiti kako aktivno sudjelovati u demokratskom društvu, koje su njegove vrijednosti, te ih osposobiti da na socijalnoj i intelektualnoj razini budu dorasli životu u

demokraciji. Sve navedene stavke čine aktivno građanstvo i aktivnoga građanina jednoga društva koji je obrazovan te ima usađene vrednote demokracije. O navedenom je pisala i Diković (2010:118): „Također u dokumentu, Hrvatska u 21. stoljeću – obrazovanje, Bijela knjiga hrvatskoga obrazovanja (Vlada RH 2002) navodi se da su „kompetencije za aktivno građanstvo (...), među najvažnijim ciljevima cjeloživotnoga obrazovanja“, a ljudska prava, jednakost, pluralizam i civilno društvo temelji za „poboljšanje kvalitete života.“ Jasno je kako se odgoj i obrazovanje za građanstvo provodilo kroz izvanškolske aktivnosti, projekte, kao izborni predmet, interdisciplinarno ili sustavno kroz školski plan i program, kako je ranije bilo propisano kroz „*Nastavni plan i program 2006.*“ te kroz „*Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava 2008.*“³.

³ Godine 2013. donijet je novi *Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava* za razdoblje od 2013. do 2016. godine.

2. KURIKULUM PREDŠKOLSKOGA ODGOJA

Postoje brojne definicije pojma „kurikulum“ koje se temelje na tumačenjima njegovoga cilja i njegove svrhe. Odgojno-obrazovni proces poistovjećuje se s pojmom „kurikulum“, tj. kurikulum je njegov temelj i taj koji definira ciljeve, svrhu, sadržaje, metode i namjenu odgojno-obrazovnoga procesa određene odgojno-obrazovne ustanove.

Kad govorimo o predškolskoj ustanovi, postoje tradicionalno i suvremeno koncipirani kurikulumi. Prema Slunjski (2001:18) tradicionalno koncipiran kurikulum je onaj koji već unaprijed ima određen plan i program provedbe sadržaja s djecom. Takav kurikulum provodi iste sadržaje sa svom djecom bez obzira na njihov stupanj razvoja, potrebe i interese. Tako se djeci onemogućava da slobodnim izborom usmjere aktivnosti u nekom drugom pravcu i iskažu zanimanje za određeno područje jer program koji je određen kurikulumom oblikuje njihovo ponašanje i želje. Samim time, razvoj djeteta se usporava i/ili usmjerava u pogrešnom pravcu jer se kurikulum ne bazira na njegovoj trenutnoj razini razvoja, već mu nameće univerzalne zadatke koji su namijenjeni svoj djeci. To dovodi do situacija u kojima je dijete nezainteresirano ili nemotivirano jer je sadržaj prelagan ili prekomplikiran za njegove trenutne mogućnosti.

Kurikulum bi se trebao oblikovati prema interesima, razvojnim razinama, mogućnostima i potrebama djece kako bi bio primjereniji i usklađeniji s njihovim trenutnim stupnjem u razvoju. Prema *Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje, te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (2011:52) temeljna struktura predškolskoga kurikuluma podijeljena je na tri velika potpodručja u kojima dijete stječe kompetencije:

- a) ja (slika o sebi)
- b) ja i drugi (obitelj, druga djeca, uža društvena zajednica, vrtić i lokalna zajednica)
- c) svijet oko mene (prirodno i šire društveno okruženje, kulturna baština, održivi razvoj).

Prema Slunjski (2001), pojedina su istraživanja pokazala kako djeca koja su bila izložena tradicionalno koncipiranom kurikulumu bila manje vješta u pogledu socijalizacije

u školi, nasuprot djeci koja su radila i boravila u vrtiću koji je provodio suvremenu koncepciju kurikuluma, koja je otvorenija. Suvremeno koncipiran kurikulum omogućava djeci da uče i rade s djecom koja nisu njihovi vršnjaci ili nemaju jednake afinitete, a tako razmjenjuju znanja, iskustva, te podižu svoju intelektualnu razinu razvoja. Slunjski (2001:19) navodi kako: „Brojna istraživanja kurikuluma potvrđuju da kurikulumi dizajnirani tako da podržavaju kooperativno učenje djece, snažno utječu i na razvoj intelektualnih dispozicija i sposobnosti djece, jer djeca imaju priliku učiti u grupi s djecom različitih sposobnosti, različite dobi, te različitih etničkih i socio-ekonomskih pozadina, a orijentirani su na postizanje zajedničkih ciljeva.“ Rad na projektima i spontana igra jedne su od najprimjerenijih metoda rada u predškolskoj ustanovi jer omogućuju djetetovo sudjelovanje u svim aktivnostima u skladu s razvojnom razinom na kojoj se dijete trenutno nalazi. Glavnu i najvažniju ulogu u provođenju kurikuluma ima odgojitelj. Njegova opažanja i praćenje djeteta, pripremanje odgovarajuće i poticajne okoline bogate materijalima, pružanje podrške djetetu, dovodi do toga da se djetetovo okruženje može oblikovati u skladu s njegovim interesima i potrebama, a kurikulum dalje planirati i nadopunjavati. To će utjecati na djetetovo aktivnije istraživanje okoline, učenje, motivaciju za radom, te će ga potaknuti i na suradnju s ostalom djecom. Dakle, kurikulum oblikuju odgojitelji i djeca zajedno u skladu sa zapažanjima stanjem i potrebama djece. Prema Slunjski (2001:19), „predškolski bi se kurikulum trebao stalno podešavati i fino usklađivati s interesima, potrebama i mogućnostima djece kako bi odgovarao svakom djetetu na kojoj god da se ono razvojnoj razini nalazilo.“ Slunjski navodi i nekoliko orijentacija kurikuluma koje se opisuju u nastavku.

2.1. Integrirani kurikulum

Integrirani kurikulum karakterizira, kako i sama riječ kaže, integriranje različitih područja razvoja djeteta, tj. njihovo ujedinjavanje ili povezivanje u jednu cjelinu. Vrtićko okruženje, prema integriranom kurikulum i njegovim zagovornicima, trebalo bi biti koncipirano tako da su sva područja djetetova razvoja iz kojih dijete stječe određeno znanje, povezana zajedničkom temom. Dijete znanja i vještine usvaja na kvalitetniji način ako aktivnosti kroz koje uči, nisu razdvojene već se provode povezano. Tada za dijete informacije koje

su došle do njega imaju veći smisao, lakše ih razumije, te će ih kasnije lakše i kvalitetnije znati primijeniti u praksi. Bitno je da se u organizaciji vrtićkoga okruženja poštuju dječje prirodne potrebe i interesi, što dovodi do toga da im se trebaju pružiti centri i aktivnosti u kojima će im biti ponuđeni različiti materijali, primjeri, te predmeti za razne vrste aktivnosti. Socijalni razvoj djece veoma je važan i ključan za njihovo daljnje ponašanje nakon napuštanja predškolske ustanove. Organizacija vrtićkoga okruženja u kontekstu prostora i materijala, također, ima veliki utjecaj upravo na njihov socijalni razvoj. Međusobna komunikacija djece različite dobi, različitih odgojnih skupina u različitim centrima, te u manjim skupinama, ukazuje na predškolsku ustanovu u kojoj djeca imaju razvijene socijalne vještine.

Neke od glavnih karakteristika integriranoga kurikulumu su: poticajno okruženje za učenje i razvoj vještina, trajanje aktivnosti ne treba biti strogo određeno, odgojitelji i djeca mogu sami oblikovati i stvarati kurikulum, te sudjelovanje i suradnja djece različite dobi u aktivnostima za koje pokazuju interes. Uloga odgojitelja ključna je u poticanju djece na određene aktivnosti, kao i u pripremi materijala potrebnih za te aktivnosti. Odgojitelj je tu da usmjerava i potiče djetetov razvoj, učenje i stjecanje vještina, a ne da njima upravlja. „Rad na projektu“ termin je koji se nerijetko upotrebljava u kontekstu integriranog kurikulumu, a označava rad djece na određenom „problemu“ na način da kroz različite aktivnosti djeca razvijaju interakciju sa svojim okruženjem. Odgojitelj izabere određenu temu na kojoj djeca mogu raditi i nekoliko dana ili tjedana, te tako upoznavati svoje okruženje i razvijati znanja i vještine. Prema Slunjski (2011:32), „u organizaciji odgojno-obrazovnoga procesa u kojem dijete, sukladno svojim interesima, potrebama i mogućnostima, slobodno bira sadržaje i partnere svojih aktivnosti te istražuje i uči na način koji je za njega svrhovit, integriranje kurikulumu operacionalizira se prirodno i posve logično.“

2.2. Razvojni kurikulum

Razvojni kurikulum u prvi plan stavlja dijete i odgojitelja koji stvara okruženje koje nije striktno isplanirano i koje djetetu dopušta da bude aktivno, te otvoreno za stjecanje novih

znanja i iskustava. Naglasak se stavlja na „neplanirane situacije“ u kojima odgojitelj treba koristiti svoje pedagoško znanje, kao i pedagoške vještine koje posjeduje, te odgojno-obrazovni proces i rad prilagoditi nastalim situacijama.

Slunjski (2011:35) smatra kako „kvalitetno profesionalno pripremljen odgojitelj svoj odgojno-obrazovni rad fleksibilno prilagođava situacijama koje se u vrtiću događaju, vodeći računa o potrebama, interesima i mogućnostima djece u određenom trenutku.“ Česta je pojava da određene aktivnosti koje je odgojitelj isplanirao i počeo provoditi s djecom odu u nekom drugom smjeru i u tim situacijama odgojitelj pokazuje svoju kompetentnost. Kada dođe do spontanoga prelaženja jedne aktivnosti u skroz neku drugu, odgojitelj bi trebao nastaviti pratiti taj novi smjer koji su djeca nametnula. Odgojitelj je tu da potiče djecu na učenje, stvori ugodno okruženje i atmosferu za rad, promatra njihove reakcije, te ih potiče na međusobnu komunikaciju i razmjenu mišljenja. Ukoliko se djeci omoguće kvalitetni uvjeti (materijali, vrijeme, druga djeca) i stručno osmišljen odgojno-obrazovni proces, djeca će sama pokazati interes i potrebu za usvajanje novoga znanja ili novih vještina. Nije potrebno svaku aktivnost isplanirati, već je za dijete korisnije ako odgojitelj pripremi kvalitetno okruženje u kojem ono može iskazati svoje potencijale. Kurikulum dakle, treba biti podložan stalnim izmjenama, oblikovanju prema nastalim situacijama u praksi, te stalnom razvoju, kako bi se djeci omogućilo istraživanje u predškolskoj ustanovi.

2.3. Sukonstruktivistički kurikulum

Kurikulum je teorijska koncepcija koja se mijenja i oblikuje u samoj predškolskoj ustanovi kroz suradnju odgojitelja i djece. Upravo njegova „fleksibilnost“ dovodi do pojma „sukonstruktivistički kurikulum“ kojem je korijen riječi „konstrukcija“ odnosno građenje ili izrada nečega. Već je poznato da ovakav pristup kurikulumu podrazumijeva poticajno okruženje koje djetetu omogućava da izrazi svoje individualne interese, potencijale i talente. U kontekstu „sukonstruktivističkoga kurikulum“ naglasak se stavlja na suradnju djece različite dobi i različitih afiniteta. Odgojitelj mora imati razumijevanja i dovoljno pedagoškoga znanja kako bi djeci osigurao sve potrebne materijale koji čine poticajno i

ugodno okruženje predškolske ustanove, koje će u djetetu probuditi želju za napretkom i učenjem.

Također, njegovo znanje i mogućnost procjene djetetovih mogućnosti i razvojne razine na kojoj se nalazi ključni su kada je djetetov napredak u pitanju. Ukoliko odgojitelj promatra djecu, prati njihov razvoj, potrebe, načine učenja i ponašanja tijekom aktivnosti, u tom slučaju će znati kako djetetu pružiti adekvatnu podršku i uputiti ga na daljnje usvajanje znanja i prelaženje na višu razinu razvoja. Okruženje u kojem djeca razmjenjuju svoja iskustva i znanja, dovodi do toga da individualno ili zajedno mogu doći do novoga znanja i/ili isto tako postojeće znanje još jednom ponoviti. Donalds (1997:93, u Slunjski, 1997:43) smatra da su mu „zato potrebna umijeća koja se temelje na istraživanju djece i njihovih aktivnosti, razumijevanju i suptilnom podržavanju tih aktivnosti, jer „suština odgojiteljevoga umijeća sastoji se u odlučivanju kakva je pomoć potrebna u svakom određenom slučaju i kako se ta pomoć (djetetu) može najbolje pružiti, a jasno je da za to ne postoji nikakav opći obrazac.“

2.4. Humanističko orijentirani kurikulum

Humanističko orijentirani kurikulum temelji se na dječjim pravima i slobodama. Predškolska ustanova u ovako koncipiranom kurikulumu ustanova je u kojoj se dijete potiče da samo upravlja svojim vremenom i aktivnostima tako što se odgojitelj s ostalim osobljem ustanove koju dijete pohađa odnosi prema njemu kao prema ravnopravnom članu te zajednice. Dopuštanjem djetetu da ima autonomiju i određenu slobodu kada su u pitanju njegova želja za istraživanjem svoje okoline, rješavanje određenih problema i izražavanje mišljenja, dijete se potiče na preuzimanje odgovornosti za postupke i osamostaljenje. Djetetu je bitno da osjeti kako ga zajednica u kojoj boravi uvažava i brine o njemu i njegovom razvoju. Veoma je važno i da se djetetu pripremi okolina u kojoj će ono moći istraživati i otkrivati sve što ga okružuje jer će se u njemu na taj način probuditi želja za učenjem i usvajanjem novih znanja. Također, bitno je naglasiti kako je predškolska ustanova, odnosno dječji vrtić, mjesto gdje se djeca trebaju osjećati voljeno, prihvaćeno, sigurno i ravnopravno, te vrtić trebaju doživljavati kao mjesto koje potiče

njihov napredak u svakom smislu. Osjećaj zajedništva i zajedničkoga sudjelovanja u svim aktivnostima i projektima koji se planiraju i provode u dječjem vrtiću, djetetu daje osjećaj pripadanja i uvažavanja. Nemaju sva djeca jednake potrebe i navike, stoga odgojitelji trebaju biti svjesni kako je svako dijete individua za sebe. To dovodi do zaključka kako se ne može svaka metoda primjenjivati na svakom djetetu na identičan način. Time se krše njihova osnovna dječja prava, a vrtić kao što je već navedeno, prvenstveno mora biti ustanova koja poštuje prava i potrebe svakoga djeteta. Slunjski (2011:48) navedeno objašnjava na sljedeći način: „To u krajnjoj konzekvenciji znači promjenu percepcije vrtića, tradicionalno shvaćenoga kao mjesta na kojem se dijete „poučava i podvrgava odgoju“, u percepciju vrtića kao mjesta zajedničkoga i učenja i samoučenja, razvoja i samorazvoja, odgoja i samoodgoja, ili, drugim riječima, mjesta zajedničkoga kvalitetnog življenja ravnopravnih subjekata (djece i odraslih).“

2.5. Progresivni kurikulum – „kurikulum odnosa“

Progresivni kurikulum, može se reći, objedinjuje sve ono na čemu počivaju navedeni i opisani kurikulumi. U prvi plan stavljaju se iskustva djece koja stječu znanja ako im odgojitelj daje indirektnu podršku, te njihov razvoj. S obzirom da se naziva još i „kurikulum odnosa“, zajednički rad i suradnja kako odgojitelja tako i djece, navodi se kao važan element. Dakle, uspješno organiziran odgojno-obrazovni proces, karakterizira zajednička organizacija, planiranje i razmišljanje, jednom riječju „timski rad“. Konceptija koja veliki naglasak stavlja upravo na komunikaciju svih koji sudjeluju u organizaciji rada u jednoj predškolskoj ustanovi i zajedništvo istih je Reggio konceptija. Takav pristup organizaciji i radu omogućava kvalitetnu komunikaciju, razmjenu mišljenja i stavova, te osjećaj jednakosti. Rankin (2008, u Slunjski, 2011:50) navodi kako „u kontekstu razvoja Reggio kurikuluma, kolaboracija je središnje operativno načelo koje se očituje kao zajedničko vođenje odgojno-obrazovnoga procesa.“ Uvažavanje potreba i interesa djece, stavljanje razvoja i iskustava djece u prvi plan, uključivanje djece u planiranje rada i aktivnosti, timski rad, podrška odgojitelja, suradnja i zajedničko učenje djece, odlike su kvalitetno organiziranoga odgojno-obrazovnog procesa.

Prema *Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju*, predškolski odgoj ostvaruje se na temelju *Državnoga pedagoškog standarda predškolskoga odgoja i obrazovanja* koji donosi Hrvatski sabor na prijedlog Vlade Republike Hrvatske. *Državnim pedagoškim standardom predškolskog odgoja i obrazovanja* utvrđuje se:

- a) Mjerila za broj djece u odgojnim skupinama
- b) Ustroj programa s obzirom na trajanje i namjenu
- c) Mjerila za broj odgojitelja, stručnih suradnika i ostalih radnika u dječjem vrtiću
- d) Mjerila za financiranje programa dječjih vrtića
- e) Materijalni i financijski uvjeti rada
- f) Predškolski odgoj i obrazovanje djece s posebnim potrebama (djece s teškoćama u razvoju i darovite djece)
- g) Predškolski odgoj i obrazovanje djece hrvatskih građana u inozemstvu
- h) Predškolski odgoj i obrazovanje djece pripadnika nacionalnih manjina
- i) Ustroj predškole

Predškolski dio odgoja i obrazovanja, prvi je dio formalnoga i obveznoga obrazovanja u Republici Hrvatskoj. Sva djeca obvezna su pohađati predškolu godinu dana prije polaska u osnovnu školu (prema *Pravilniku o sadržaju i trajanju programa predškole*, NN 107/14). Predškolu pohađaju sva djeca zajedno u sklopu dječjega vrtića, neovisno o tome jesu li već pohađali dječji vrtić ili im je to prva godina. Dakle, kurikulum predškole integriran je u kurikulum dječjega vrtića i temelji se na istim ciljevima i načelima. Također, važno je naglasiti kako se na ovaj način među djecom stvara jednakost prije polaska u osnovnu školu. Pod jednakim uvjetima i u skupnom boravljenju u predškoli, djeca stječu osnovne kompetencije, omogućava im se cjelovit razvoj, razvijaju samopouzdanje, poštivanje i uvažavanje prema drugoj djeci, razvijaju komunikacijske vještine, te uče kako surađivati s drugom djecom.

3. KURIKULUM GRAĐANSKOGA ODGOJA I OBRAZOVANJA

S provođenjem Građanskoga odgoja i obrazovanja potrebno je započeti što ranije. U predškolskoj ustanovi postoje brojni načini na koje se ovaj program može provoditi. U školama u Republici Hrvatskoj se danas kurikulum Građanskoga odgoja i obrazovanja provodi kao obvezna međupredmetna tema što znači da se realizira kroz sve nastavne predmete u kojima se može povezati s temama određenoga nastavnog predmeta. U nastavku slijedi opis kako se Građanski odgoj i obrazovanje uvodio u hrvatski odgojno-obrazovni sustav.

3.1. Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava (1999.)

Predškolski odgoj i obrazovanje prva je etapa u sustavu odgoja i obrazovanja Republike Hrvatske. Sve ustanove koje su u sustavu predškolskoga odgoja trebaju djeci osigurati najpovoljnije uvjete za rast i razvoj, stjecanje socijalnih vještina, te poticajnu sredinu u kojoj će biti moguće razviti sve njihove potencijale. Već je poznato kako je predškolska dob ključna za djetetov daljnji razvoj, stoga je veoma važno da se u tom periodu stvore dobri temelji za cjelokupni razvoj u kasnijoj dobi. Objašnjeno je da je odgoj i obrazovanje za ljudska prava važan dio svakoga odgojno-obrazovnog rada i programa. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava pomaže pri izgradnji ličnosti koja je svjesna svojih prava, poštuje tuđa prava, te je svjesna važnosti koju sa sobom nosi demokratsko uređeno društvo. Ured za odnose s javnošću Republike Hrvatske (1999:33) navodi kako: „Odgoj za ljudska prava u sustavu predškolskoga odgoja dio je cjelokupnoga procesa odgoja i obrazovanja za ljudska prava koji traje od predškolske dobi i pretpostavlja kontinuirano djelovanje na svim stupnjevima odgoja i obrazovanja.“

Prema dokumentu *Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava* (iz 1999. godine) važnost odgoja i obrazovanja za ljudska prava u predškolskom sustavu je velika jer djeca od najranije dobi trebaju rasti u okruženju u kojem se poštuju ljudska prava kako bi ta ista djeca kasnije znala koristiti svoja prava i poštivati tuđa. Ljudska prava, usko su vezana uz demokratsko društvo u kojem vlada poštovanje i samopoštovanje,

jednakost, nenasilje, prihvaćanje različitosti te pravednost. Samim time, odgojem i obrazovanjem za ljudska prava „stvaraju“ se osobe koje su upoznate s navedenim karakteristikama demokratskoga društva jer se upravo u sklopu njegove provedbe djecu uči i svim navedenim stavkama. Bitno je naglasiti kako ljudska prava imaju dvije razine, a to su deklarativna i vrijednosna. Naglasak je na vrijednostima i na tome da djeca (pogotovo u predškolskoj ustanovi) kroz odgoj i obrazovanje za ljudska prava više stječu vještine, sposobnosti i stavove, a manje znanja o ljudskim pravima. Provođenje odgoja i obrazovanja za ljudska prava u predškolskoj ustanovi ne bi bilo moguće bez odgojitelja čije kompetencije imaju ključnu ulogu u predškolskom odgoju. Odgojitelj bi trebao biti educiran u ovom području, te uz to što stvara poticajnu okolinu, potiče suradnju i uvažavanje među djecom, brine o razvoju djece i njihove osobnosti, potiče razvoj vještina i stavova. Također, trebao bi pokazivati svakodnevno uvažavanje kako dječja prava tako i prava roditelja. Na taj način daje primjer djeci i njihovim roditeljima kako bi se i oni trebali međusobno uvažavati.

Prema *Nacionalnom programu odgoja i obrazovanja za ljudska prava*, zadatci odgoja i obrazovanja za ljudska prava u predškolskoj dobi su sljedeći:

- a) stjecanje osnovnih znanja o sebi (kao ljudskom biću, kao pripadniku određenoga spola, određene sredine, kulture, naroda); o drugima (njihovim sličnostima i razlikama); o živoj i neživoj prirodi; o supostojanju žive i nežive prirode
- b) razvijanje pozitivnih stavova o vrijednosti života i važnosti svakoga živog bića, o važnosti uživanja ljudskih prava, o potrebi pridržavanja pravila, o zaštiti okoliša, o međuovisnosti svega i svih na Zemlji
- c) usvajanje i njegovanje temeljenih humanih vrijednosti (ljubav, prijateljstvo, odanost, suosjećanje, solidarnost, pravednost, istinoljubivost, nenasilje)
- d) podržavanje i izgrađivanje pozitivnih osobina ličnosti (samopouzdanje, samopoštovanje, samosvijest, emocionalna stabilnost, samokontrola, samokritičnost, odgovornost, samostalnost, kreativnost, otvorenost za svijet, radoznalost, spremnost na suradnju, empatija)
- e) razvijanje intelektualnih (rješavanje problema) i socijalnih vještina (suradnja, mirno rješavanje sukoba, komunikacija, tolerancija)

- f) poticanje na primjenu usvojenoga u svakodnevnom životu.

3.2. Nastavni plan i program za osnovne škole (2006.)

U trenutno važećem *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu (2006)* govori se između ostaloga, i o odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Objašnjeno je da je Vlada Republike Hrvatske 1999. godine donijela odluku o primjeni *Nacionalnoga programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo*. Tom odlukom, odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo uveden je u sustav odgoja i obrazovanja Republike Hrvatske, a taj program obuhvaćao je uz odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo i odgoj za mir i nenasilno rješavanje sukoba, odgoj za održiv razvoj i druga područja. Prema tom dokumentu, program se može provoditi kroz sve predmete koji sadrže teme koje imaju dodirnih točaka s ljudskim pravima i/ili demokratskim građanstvom. U razrednoj nastavi od 5. do 8. razreda napravljena su dva programa. Učitelji bi morali dobro poznavati te programe koji nose naziv „program odgoja i obrazovanja za ljudska prava“, te „program građanskoga odgoja“, kako bi znali prepoznati i zajedno obrađivati srodne sadržaje u odgoju i obrazovanju. Načini na koje se može ostvarivati odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo jesu:

- a) interdisciplinarno, kroz sve predmete koji sadrže programske teme koje su bliske temama ljudskih prava
- b) kao izborni predmet
- c) kroz izvannastavne aktivnosti u vidu projekata
- d) kroz izvanškolske aktivnosti
- e) sustavno kroz cjelokupni školski plan i program.

3.3. Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2011.)

Prema tom dokumentu Građanski odgoj i obrazovanje jest međupredmetna tema. Nacionalni okvirni kurikulum, temeljni je i razvojni dokument koji sadrži sastavnice kao što su: sadržaj, načela, vrijednosti i ciljevi, te vrednovanje ostvarivanja nacionalnoga kurikuluma kao i vrednovanje učeničkih postignuća (time i postignuća djece) u predškolskom, opće obveznom i srednjoškolskom obrazovanju. Prema njemu demokratsko društvo čine aktivni i odgovorni građani koji znaju svoja prava, poštuju tuđa prava, te aktivno sudjeluju u životu zajednice kojoj pripadaju. Upravo zbog toga, sadržaji koje djeca obrađuju ili s kojima se susreću od ranoga djetinjstva, trebaju u sebi prožimati vrijednosti koje zagovara Građanski odgoj i obrazovanje.

Prema *Nacionalnom okvirnom kurikulumu* cilj međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje je stvoriti upravo takve građane koji će posjedovati vještine, stavove i znanja koja ukazuju na demokratsko društvo i koja doprinose boljitku društva. Građanin demokratskoga društva poznaje i poštuje zakone, demokratske odrednice i načela, želi sudjelovati u društvenom životu svoje zajednice ili škole, te je sposoban samostalno prosuditi i procijeniti valjanost određene informacije i na temelju toga donijeti samostalno odluku. Naglasak treba staviti i na jednakost, mir i nenasilno rješavanje problema kao temelj Građanskoga odgoja i obrazovanja i demokratskoga društva. Svaki građanin treba poznavati svoja i prava drugih, te biti jednak u društvu, što znači da se ljude ne dijeli ni po jednoj osnovi. Uvažavanjem i prihvaćanjem drugih s njihovim različitostima, te poznavanje svoje uloge u društvu ili zajednici kojoj pripadaju, djeca i učenici razvijaju samostalnost i pozitivan stav prema okolini.

3.4. Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja (2012.)

Građanski odgoj i obrazovanje se 2012./2013. i 2013./2014. školske godine provodio eksperimentalno u 12 osnovnih i srednjih škola u Republici Hrvatskoj. Prema *Kurikulumu građanskoga odgoja i obrazovanja* iz 2012. godine koji je podijeljen u četiri ciklusa,

učenici od 1. do 4. razreda osnovne škole pripadaju prvome ciklusu, a taj ciklus bazira se na odgovornom i aktivnom učeniku. Predložen je spiralno-razvojni model uvođenja kurikuluma u razrednu nastavu s obzirom na dob učenika i mogućnosti škole i zajednice kojoj pripada. U 1. ciklusu učenik je građanin razredne, školske i lokalne zajednice, a Građanski odgoj i obrazovanje provodi se međupredmetno ili izvannastavno te kao obvezna aktivnost. Učenik nakon završenoga 1. ciklusa trebao bi biti građanin koji poznaje svoja prava, ali i odgovornosti, te građanin koji je aktivan u svojoj društvenoj zajednici. Ako učenik poznaje i razumije pravila i zakone, prepoznaje nepravdu, poštuje tuđa prava i slobode, argumentirano zastupa svoje mišljenje, razumije važnost slobode govora i mišljenja, može uočiti nejednakosti u školi ili zajednici u kojoj se nalazi, ima potrebu za rješavanjem nastalih problema, te potrebu za ukazivanjem pomoći svojim vršnjacima, shvaća vrijednosti kulture i prirode kojoj pripada, ali i vrijednosti drugih kultura, poznaje najvažnije osobe i/ili institucije lokalne vlasti (npr. gradonačelnik/ica), te potiče timski rad u svojoj zajednici, to znači da učenik razumije osnovne važnosti demokratskoga građanstva, te da je usvojio neke od osnovnih karakteristika odgovornoga i aktivnoga građanina demokratskoga društva. Najvažnija znanja, vještine i stavovi koje učenik u 1. ciklusu treba usvojiti su:

- a) poštivanje i poznavanje prava i sloboda
- b) prihvaćanje i razumijevanje odgovornosti
- c) poštivanje različitosti i jednakosti
- d) prihvaćanje važnosti pravednosti
- e) samopouzdanje i samostalnost
- f) osjetljivost prema potrebitima.

Učenik bi nakon završenoga prvog ciklusa trebao steći osnovne kompetencije u kontekstu razreda i škole u području: ljudskih prava, kulture, gospodarstva, društva, te ekologije. Postoje dva načina, tj. modela obveznoga uključivanja kurikuluma građanskoga odgoja i obrazovanja u 1. ciklus:

- a) međupredmetno; korištenjem postojećih predmetnih tema
- b) izvan-nastavno; projekti, škole i društvene zajednice u sklopu školskoga kurikuluma, uz mogućnost odabira modularnoga pristupa

Sveukupno 35 sati godišnje Građanskoga odgoja i obrazovanja trebalo bi biti provedeno, pomoću ovih modela, u svakoj razrednoj zajednici od 1.- 4. razreda osnovne škole (Tablica 1).

Tablica 1. Prikaz realizacije Građanskoga odgoja i obrazovanja u eksperimentalnom provođenju prema *Kurikulumu* iz 2012. godine (od 1. do 8. r. OŠ)

OŠ	SŠ	Modeli uključivanja GOO-a Obvezno	Godišnji broj sati
1. – 4.		- međupredmetno - izvan-nastavno; projekti škole i društvene zajednice u sklopu školskoga kurikuluma, uz mogućnost odabira modularnoga pristupa	20 15
5. – 6.		- međupredmetno - izvan-nastavno; projekti škole i društvene zajednice u sklopu školskoga kurikuluma, uz mogućnost odabira modularnoga pristupa	20 15
7. – 8.		- međupredmetno - izvan-nastavno; projekti škole i društvene zajednice u sklopu školskoga kurikuluma, uz mogućnost odabira modularnoga pristupa Izborni - izborni predmet	20 15 35
	1. – 2.	- obvezni predmet - međupredmetno	35 15
	3. – 4.	- modularno; tematski usmjereno na struku - izvan-nastavno; istraživački projekti škole i društvene zajednice u sklopu školskoga kurikuluma, uz mogućnost odabira modularnoga pristupa	20 15

3.5. Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole (2014.)

Prema dokumentu *Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole iz 2014.* godine svaki građanin trebao bi biti informiran o ulozi vlasti u društvu te o svojim pravima. Građani su nositelji vlasti koji odabirom vlasti ukazuju povjerenje odabranima, te očekuju da ih ta vlast štiti, ali i brani njihove interese. Kako bi država bila pravna i kako vlast ne bi imala neograničenu „moć“, potrebno je da su građani aktivni i da poznaju prava koja im pripadaju, te da se tim istim pravima znaju služiti. Učenici trebaju kroz svoje školovanje steći znanje o temeljima na kojima počiva demokratsko društvo kako bi mogli postati aktivni građani i

doprinijeti svojoj zajednici. Suradnja i međusobno poštovanje svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa, a tu spadaju učenici, učitelji i roditelji, nužna je kako bi učenik napredovao u svakom smislu te riječi. Građanski odgoj i obrazovanje provodi se kao obvezna međupredmetna tema kako bi učenici stekli sve potrebne kompetencije za život u demokratskom društvu gdje neće biti pasivni građani već aktivni građani koji poznaju osnove društva u kojem žive. Kroz svaki školski predmet moguće je obraditi određeni dio vezan uz Građanski odgoj i obrazovanje jer svaki predmet u sebi sadrži barem jedno opće pravo djeteta. Tako se predmeti poput matematike i hrvatskoga jezika mogu povezati s Građanskim odgojem i obrazovanjem i na taj način provoditi sadržaje koji obuhvaćaju oba područja. Primjerice, u području povijesti (u predmetnoj nastavi) kada je riječ o oblicima vladavine, spominju se ljudska prava i slobode, a upravo to je ono na čemu GOO počiva.

Međupredmetno provođenje GOO-a podrazumijeva korelaciju između sadržaja određenoga školskog predmeta i GOO-a, a ovakav način učenja trebao bi se provoditi 15 sati godišnje. Izvannastavne aktivnosti, poput volonterskih ili istraživačkih, koje također uključuju stjecanje građanskih kompetencija, podrazumijevaju uključivanje lokalne zajednice, a te aktivnosti trebale bi se provoditi 10 sati godišnje. Ništa manje bitni nisu satovi razrednika, na kojima djeca mogu organizirati izbore za predsjednika razreda ili pak izglasavanje određenih pravila, što također spada pod GOO, a ovakvi satovi trebali bi se provoditi 10 sati godišnje. Cilj je korelacija i integracija školskih sadržaja i sadržaja GOO-a kako bi se učenicima omogućilo stjecanje znanja, iskustava i vještina u više područja.

Iskustvo učenika valja spomenuti kao važan segment jer sve metode za provođenje GOO-a polaze upravo od učenikova iskustva. Zajednički rad, razmjena mišljenja, debate, suradnja, argumentiranje mišljenja, traženje rješenja, ukazuju na rad djece na području aktivnoga i odgovornoga građanstva, a taj rad može se odvijati u grupama ili pak u parovima. Razni projekti na kojima rade, a koji se tiču društva, potiču ih na bolje upoznavanje društvenih problema i na razmišljanje o tome kako bi potencijalni problem mogao biti riješen. Potrebno je i da učenici usvajaju nova znanja i izvan ustanove, odnosno u izvannastavnim aktivnostima. Takav način učenja pruža im mogućnost da

vide kako se u stvarnosti odvija demokracija i kako se treba ponašati aktivni i odgovorni građanin. U kontekstu nastave Građanskoga odgoja i obrazovanja, učenici se gledaju kao članovi školske i razredne zajednice. Učitelji trebaju proći edukaciju o provedbi Građanskoga odgoja i obrazovanja kako bi stekli potrebne kompetencije za poučavanje djece u ovom području. Trebaju posjedovati:

- a) opće profesionalno znanje i vještine (pedagoško, razvojno-psihološko, sociološko, normativno-pravno)
- b) strukovno znanje i vještine u području Građanskog odgoja i obrazovanja
- c) znanja iz procesa učenja i poučavanja koji vode razvoju aktivnoga i odgovornoga građanstva (međupredmetno i predmetno planiranje, programiranje, učenje i poučavanje usmjereno na ishode i postignuća učenika u Građanskom odgoju i obrazovanju)
- d) metode učenja i poučavanja Građanskoga odgoja i obrazovanja
- e) metode vrednovanja i samovrednovanja u Građanskom odgoju i obrazovanju.

3.6. Građanski odgoj i obrazovanje u Cjelovitoj kurikularnoj reformi (2015. i 2016.)

Prijedlog *Nacionalnog kurikulumu međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje* iz veljače 2016. godine dio je Cjelovite kurikularne reforme odgojno-obrazovnoga područja u Republici Hrvatskoj koja je započela 2015. godine. Postoji sustav nacionalnih kurikulumskih dokumenata, koji spada pod *Okvir nacionalnoga kurikulumu*, a koji pokazuje ciljeve, iskustva i ishode odgojno-obrazovnoga procesa. U tom procesu, djeca i mladi najvažniji su sudionici i oni sa svojim učiteljima, nastavnicima i roditeljima kroz kurikulumu mogu vidjeti koja su očekivanja i ciljevi odgoja i obrazovanja. U kurikulumu svake međupredmetne teme, pa tako i Građanskoga odgoja i obrazovanja, postoje ciljevi, struktura, vrednovanje, te svrha. Postoji pet odgojno-obrazovnih ciklusa koji su određeni *Okvirom nacionalnoga kurikulumu*.

Sadašnji predškolski odgoj (godina prije polaska u školu) uključen je u prvi ciklus s prvim i drugim razredom osnovne škole. Vrijednosti na kojima počiva GOO već su dobro poznate; ljudska prava i odgovornosti, solidarnost, prihvaćanje različitosti, odgovornosti

za društveno dobro, komunikacije vještine, ali odgojno-obrazovni sustav i proces, u kojem učenici trebaju biti odgovorni i aktivni sudionici kako razredne i školske tako i lokalne i globalne zajednice, treba pružiti mogućnost djeci i učenicima da na primjeru stvarnih situacija u svojoj predškolskoj ustanovi, školi i/ili zajednici vide prakticiranje svega onoga što karakterizira demokraciju. Najbolji način učenja je istraživačko i iskustveno učenje koje se odvija u suradnji sve djece i učenika tako da oni sami stječu i razmjenjuju iskustva i formiraju mišljenje o konkretnoj temi. Ako se poveže nastavno i izvannastavno učenje, tada djeca i mladi mogu postati u cijelosti aktivni i odgovorni građani i razumjeti GOO na pravi način. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta u *Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje, te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (iz 2011. godine) navodi kako je odgajanje i obrazovanje za građanstvo pridavanje pažnje kako vrijednostima tako i sposobnostima djelovanja u demokratskom društvu.

Prijedlog *Nacionalnog kurikuluma međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje* podijeljen je na tri ključna područja:

A) Ljudska prava

Poznavanje ljudskih prava ključna je stavka GOO-a i odlika aktivnoga i odgovornoga građanina i učenika. Ljudska prava podrazumijevaju stjecanje znanja i vještina o ljudskim pravima, načinima njihova korištenja, zaštite, ali i promicanja. Također, ljudska prava, temelj su na kojem počiva jednakost, odnosno, prihvaćanje različitosti bilo kakve vrste. Diskriminacija bazirana na rasi, vjeroispovijesti ili sposobnostima, nije prihvatljiva u demokratskom društvu. Djecu i mlade treba učiti kako prepoznati diskriminaciju, kako reagirati u takvim situacijama i što je najvažnije, treba ih naučiti da svaki pojedinac na ima jednaka prava i jednaku vrijednost. Tijekom prvoga ciklusa postoje određeni ishodi koje bi djeca trebala dostići u domeni ljudskih prava, a dijele se s obzirom na znanje, vještine i stavove. Neki od ishoda su: dijete bi trebalo znati nabrojati neka dječja prava, koristiti dječja prava u stvarnim i svakodnevnim situacijama, prepoznati kršenje prava, sudjelovati u razgovoru o dječjim pravima, pridavati važnost ljudskim pravima i navoditi primjere kršenja istih, te zastupati jednakost sve djece. Moguće je organizirati razne aktivnosti na ovu temu koje će djeci pomoći da više razmišljaju o dječjim pravima, npr.

obilježavanje Međunarodnoga dana dječjih prava ili pak djeci zadati zadatak da pišu poruke s prijedlozima kako da njihova okolina više poštuje njihova (dječja) prava.

B) Demokracija

Upoznavanje djece i mladih na vrijeme sa strukturom vlasti u njihovoj zajednici, gradu ili državi, njihovim mogućnostima sudjelovanja u formiranju te vlasti i njihovoga djelovanja, stvaramo građane koji će u budućnosti moći prepoznati ispravne sustave demokracije i koji će isto tako, znati kako postupiti ako uvide da sustav u kojem žive ne polazi od ispravnih demokratskih načela. U domeni demokracije također postoje ishodi koje bi djeca trebala dostići s obzirom na znanja, vještine i stavove. Vještine, vrijednosti i znanja u području Građanskoga odgoja i obrazovanja i demokracije, trebaju usvajati i usavršavati od djetinjstva, kako bi znali izgraditi ispravne demokratske stavove. Usvajanje i poštivanje pravila vrtića, razreda ili škole, važan je vid demokracije. S političkim odlukama, djeca će se moći susresti već u razrednoj zajednici biranjem predsjednika razreda, a kasnije će se njihova mogućnost političkoga utjecaja proširiti i na lokalnu zajednicu, pa možda i šire. Učenike treba osposobiti za stvaranje mišljenja, stavova i ideja u pogledu politike jer politika zemlje u kojoj odrastaju direktno utječe na njihov život. Tijekom prvoga ciklusa, dijete treba moći nabrojati pravila, opisati pojmove zajednica i pravila, treba biti svjesno zašto se ta pravila trebaju poštivati, sudjelovati u donošenju pravila i odluka, objasniti pravila ali i prepoznati situacije u kojima se ta ista pravila ne poštuju, te bi trebalo biti svjesno da se pravila moraju poštivati kako bi zajednica funkcionirala. Korisno bi bilo na ploči ili plakatu napisati pravila kako bi ih djeca mogla vizualizirati i kako bi imali podsjetnik.

C) Civilno društvo

U ovoj domeni naglasak se stavlja na zajednički rad, te socijalne i komunikacijske vještine koje doprinose školskoj zajednici. Kao i u prijašnje dvije, u ovoj domeni, također, postoje ishodi u području znanja, vještina i stavova. Usvajaju se znanja i vještine, te djeca počinju sudjelovati u humanitarnim i volonterskim akcijama, tj. počinju biti svjesna koliko je solidarnost važna za opće dobro. Uviđaju kako svi zajedno utječu na kvalitetu života, te kako je zajedničko uključivanje građana u razne organizacije važno za poboljšanje životnih uvjeta. U prvom ciklusu dijete treba iskazivati solidarnost, svjesnost

o bitnosti čuvanja imovine, treba prakticirati nenasilno ponašanje, pomagati svojim vršnjacima, iskazivati privrženost vrtićkoj ili razrednoj zajednici, te davati prijedloge o nenasilnom ponašanju. Kroz prikazivanje mogućih problematičnih situacija u razredu, djeca mogu davati svoje prijedloge rješavanja takvih situacija.

4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

4.1. Cilj

Cilj istraživanja bio je ispitati procjene odgojiteljica⁴ i učiteljica 1. i 2. razreda osnovne škole o dostizanju ishoda učenja na početku obaveznoga odgoja i obrazovanja djece i učenika, i to na primjeru ishoda učenja iz područja Građanskoga odgoja i obrazovanja.

4.2. Problemi

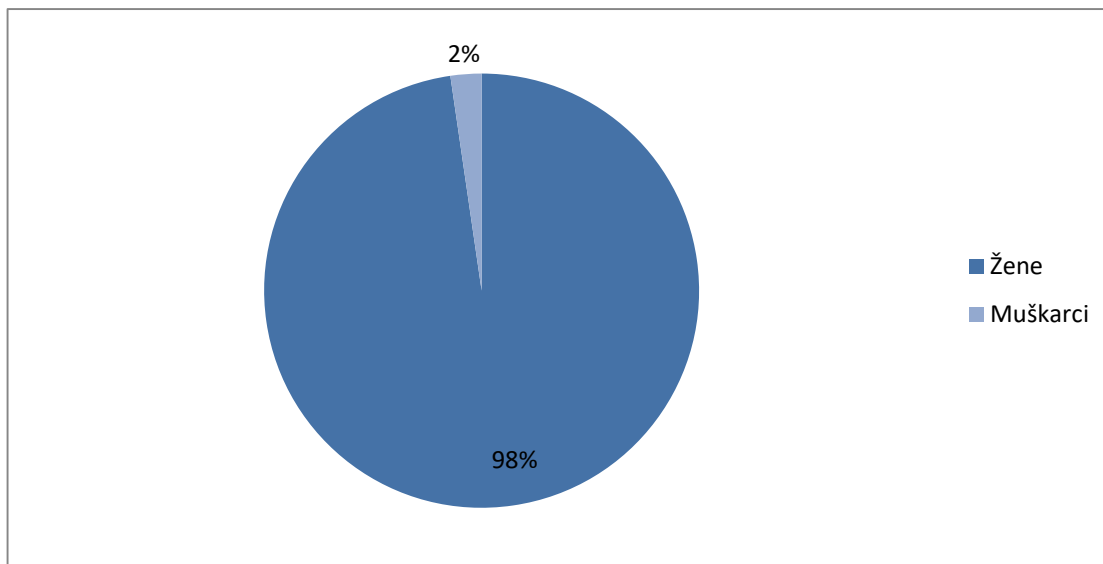
1. Provjeriti postoje li razlike u procjenama odgojiteljica i učiteljica o dostizanju ishoda učenja s obzirom na to rade li u dječjem vrtiću, prvom razredu osnovne škole ili drugom razredu osnovne škole.
2. Utvrditi postoji li povezanost između procjena odgojiteljica i učiteljica o dostizanju ishoda učenja i njihovoga staža.

4.3. Uzorak

U istraživanju je sudjelovalo 87 sudionica. Od toga broja 85 je bilo odgojiteljica i učiteljica, a dva odgojitelja i učitelja (Graf 1).

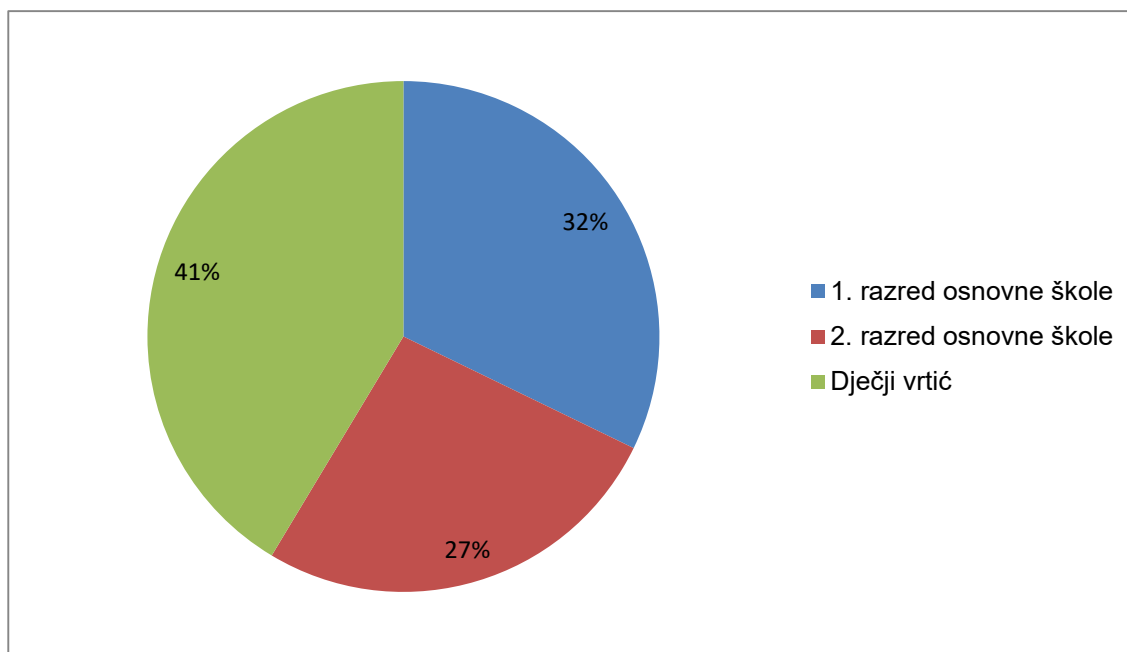
Prosječna dob sudionica iznosi 43 godine ($M=43.62$; $SD=10.00$) s rasponom od 21 do 64 godina života. Od ukupnoga broja ($n=87$) najviše je odgojiteljica i učiteljica između 16 i 25 godina radnoga staža u struci ($n=25$; 29.10%).

⁴ S obzirom na to da od ukupnoga broja odgojitelja i učitelja koji su sudjelovali u istraživanju većinu čine odgojiteljice i učiteljice (samo su 2 odgojitelja ili učitelja od 87 sudionika), u empirijskom dijelu ovoga rada navodi se samo ženski rod.

Graf 1. Uzorak prema spolu

Jedna je sudionica koja ima najmanje godina rada u struci – niti godinu dana ($n=1$; 1.20%) te jedna s 40 godina radnoga staža ($n=1$; 1.20%).

Graf 2. Uzorak prema mjestu rada

Prosjek godina radnoga staža odgojiteljica i učiteljica obuhvaćenih istraživanjem je 19 godina ($M=19.43$; $SD=10.67$). Od ukupnom broja sudionica 28 sudionica su učiteljice u prvim razredima osnovnih škola, dok su njih 23 učiteljice u drugim razredima. U istraživanju su sudjelovale još i 36 odgojiteljice u dječjim vrtićima (Graf 2).

Tablica 2. Uzorak prema dobi sudionica

Dob	Broj	Postotak
od 20 – 30 godina	12	13,60%
od 30 – 40 godina	20	22,80%
od 40 – 50 godina	28	32%
od 50 – 60 godina	25	28,50%
više od 60 godina	2	2,20%

Tablica 2 prikazuje dob sudionica grupiran u desetljeća. Odgojiteljice i učiteljice koje su sudjelovale u istraživanju starosne su dobi od 20 do 60 i više godina. 12 sudionica spada u skupinu od 20 do 30 godina, njih 20 pripada skupini od 30 do 40 godina, 28 u skupinu od 40 do 50 godina, 25 imaju između 50 i 60 godina, te 2 sudionica imaju više od 60 godina.

Tablica 3. Uzorak prema radnom stažu sudionica u odgoju i obrazovanju

Stož	Broj	Postotak
do 5 godina	10	11,70%
6-15 godina	24	27,90%
16-25 godina	25	29,10%
26-35 godina	18	21,10%
više od 36 godina	9	10,50%

Tablica 3 prikazuje godine radnoga iskustva sudionica tj. radni staž. 10 odgojiteljica i učiteljica imaju 5 ili manje godina radnoga staža, 24 sudionice između 6 i 15 godina, njih 25 imaju radni staž između 16 i 25 godina, dok se kod 18 radno iskustvo kreće između 26 i 35 godina. Tek 9 sudionica radi više od 36 godina u odgoju i obrazovanju.

4.2. Instrument i obrada podataka

Za potrebe ovoga istraživanja konstruiran je poseban *Anketni upitnik iz Građanskoga odgoja i obrazovanja za odgojitelje i učitelje 1. i 2. razreda osnovne škole*. Upitnik se sastojao od 7 pitanja. Prva pitanja odnosila su se na opće podatke (spol, dob, godine iskustva u odgoju i obrazovanju te mjesto rada – dječji vrtić, 1. razred ili 2. razred osnovne škole). Preostala tri pitanja su Likertove skale od 5 stupnjeva (od 1 = „izrazito malo“ do 5 = „vrlo mnogo“). Skale sadrže ishode učenja predložene u dokumentu *Kurikulum međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje* koji je nastao u sklopu Cjelovite kurikularne reforme u Republici Hrvatskoj (2015. i 2016. godine), a vrijede za prvi ciklus odgoja i obrazovanja (predškola, 1. i 2. razred osnovne škole). Prva skala se odnosi na ishode učenja s obzirom na znanje (10 ishoda učenja), druga na ishode učenja s obzirom na vještine (13 ishoda učenja) dok su u trećoj skali ishodi učenja s obzirom na stavove (ukupno 12 ishoda učenja). Cronbach alfa za procjene ishoda učenja iz područja za znanje iznosi 0,88, za vještine 0,92 te za stavove 0,92.

Upitnik su ispunile odgojiteljice dječjih vrtića i učiteljice osnovnih škola iz Pule, Rovinja, Pazina i Splita.

4.3. Rezultati i rasprava

Tablica 4. Ishodi učenja s obzirom na znanje

ISHODI	N	MIN	MAX	M	SD
Svojim riječima navodi dječja prava	86	1,00	5,00	2,98	1,04
Uz pomoć odgojitelja/učitelja navodi primjere kršenja i načine zaštite dječjih prava u svakodnevnim situacijama.	86	1,00	5,00	3,42	0,85
Opisuje svojim riječima pojmove: zajednica, pravila	87	1,00	5,00	3,30	1,05
Navodi najvažnija pravila skupine, razredna/školska pravila i svojim ih riječima objašnjava	87	1,00	5,00	3,77	0,87
Objašnjava svojim riječima pravila za izbore u skupini, razredu i izbore u vijeće učenika	85	1,00	5,00	3,28	1,04
Opisuje poželjna obilježja kandidata	81	1,00	5,00	3,25	1,11
Opisuje svojim riječima dobrobit zajedničkih aktivnosti u skupini/razrednom odjelu	86	1,00	5,00	3,36	0,89
Opisuje važnost međusobnog pomaganja	86	2,00	5,00	3,97	0,77
Svojim riječima opisuje nenasilno ponašanje i daje primjer za nj	87	2,00	5,00	3,75	0,88
Davanjem primjera objašnjava važnost čuvanja vlastite, tuđe i zajedničke imovine	60	1,00	5,00	3,78	0,94
Oprimjeruje i objašnjava osobnu odgovornost pojedinca prema skupini/razrednoj zajednici i demokratizaciji vrtića/škole	85	1,00	5,00	3,04	1,13

Sudionice smatraju da ishod „*Svojim riječima navodi dječja prava*“, koji je dobio najmanju vrijednost, djeca i učenici teško dostižu s obzirom na znanje, dok ishod „*Opisuje važnost međusobnog pomaganja*“, koji je dobio najveću vrijednost, postižu puno lakše (Tablica 4). Dobiveni rezultati su očekivani s obzirom da djeca i učenici, u većini slučajeva, ne poznaju svoja prava, ali s druge strane, znaju koliko su suradnja i pomaganje važni za dobro i kvalitetno funkcioniranje u zajednici u kojoj stječu znanja i iskustva.

Tablica 5. Ishodi učenja s obzirom na vještine

ISHODI	N	MIN	MAX	M	SD
Primjenjuje dječja prava u svakodnevnim situacijama.	87	2,00	5,00	3,33	0,76
Sudjeluje u razgovoru o dječjim pravima i daje prijedloge vezane uz zaštitu dječjih prava u svakodnevnim situacijama	87	1,00	5,00	3,22	0,90
Predlaže pravila skupine/razredna pravila, uočava njihova kršenja te ih komentira	87	1,00	5,00	3,61	0,89
Sudjeluje u izborima i u ostalim procesima donošenja odluka	86	1,00	5,00	3,64	1,01
Prepoznaje kršenje pravila izbora i primjereno reagira na njih	86	2,00	5,00	3,62	0,83
Uočava prednosti predstavljenih kandidata	84	1,00	5,00	3,32	1,06
Uključuje se u zajedničke aktivnosti skupine/razrednog odjela i izvršava svoj dio zadatka	86	1,00	5,00	3,73	0,80
Uključuje se u pomaganje vršnjacima u svakodnevnim situacijama uz pomoć odraslih	87	2,00	5,00	3,78	0,77
Samoinicijativno pomaže djeci i učenicima kojima je pomoć potrebna	70	2,00	5,00	3,73	0,85
Sudjeluje u davanju prijedloga nenasilnoga ponašanja i povezuje ih s primjerima iz svakodnevnih situacija	86	1,00	5,00	3,45	0,94
Koristi se nenasilnom komunikacijom	87	1,00	5,00	3,68	0,81
Ukazuje na dobrobit čuvanja vlastite, tuđe i zajedničke imovine	85	1,00	5,00	3,79	0,86
Vrednuje utjecaj svojih odluka na razvoj skupine/razredne zajednice i demokratizaciju vrtića/škole	86	1,00	5,00	3,20	1,08

Odgojiteljice i učiteljice smatraju da ishod „Vrednuje utjecaj svojih odluka na razvoj skupine/razredne zajednice i demokratizaciju vrtića/škole“ djeca i učenici teško dostižu s obzirom na vještine, dok ishod „Ukazuju na dobrobit čuvanja vlastite, tuđe i zajedničke imovine“, postižu puno lakše. Prvi ishod dobio je najmanju vrijednost, dok je drugi ishod dobio najveću vrijednost (Tablica 5). Dobiveni rezultati ukazuju na to da djeca i učenici nisu svjesni na koji način i u kojoj mjeri njihove odluke mogu utjecati na njihovu zajednicu, u ovom slučaju vrtić ili školu. Dok ishod koji je dobio najveću vrijednost pokazuje veoma pozitivnu sliku, djeca i učenici poštuju, kako svoje stvari i imovinu, tako i tuđu. To doprinosi lakšem i ugodnijem funkcioniranju njihove zajednice.

Tablica 6. Ishodi učenja s obzirom na stavove

ISHODI	N	MIN	MAX	M	SD
Pridaje važnost dječjim pravima	86	2,00	5,00	3,40	0,83
Zastupa jednaka prava za svako dijete	87	1,00	5,00	3,43	0,87
Zalaže se za interkulturalnost	85	1,00	5,00	3,15	0,99
Prihvaća da se radi dobrobiti zajednice svi trebaju pridržavati određenih pravila te da je pravedno odlučivanje važno za uspjeh svih u skupini/razredu i vrtiću/školi	85	2,00	5,00	3,71	0,78
Prihvaća da pojedinci u skupini/razredu mogu imati različite uloge i odgovornosti, ali i zajednički cilj	85	2,00	5,00	3,64	0,75
Zalaže se za pridržavanje pravila u skupini/razredu	86	2,00	5,00	3,80	0,73
Podržava uspjeh zajednički planiranih aktivnosti	86	2,00	5,00	3,86	0,71
Pokazuje spremnost za solidarno ponašanje	86	3,00	5,00	3,77	0,59
Podržava nenasilno ponašanje	87	2,00	5,00	3,98	0,72
Zalaže se za čuvanje vlastite, tuđe i zajedničke imovine	86	2,00	5,00	3,97	0,74
Iskazuje privrženost skupini/razrednoj zajednici	86	3,00	5,00	4,09	0,66
Podržava demokratizaciju vrtića/škole	85	1,00	5,00	3,51	0,98

Sudionice istraživanja smatraju da ishod „*Zalaže se za interkulturalnost*“, koji je dobio najmanju vrijednost, djeca i učenici teško dostižu s obzirom na stavove, dok ishod „*Iskazuje privrženost skupini/razrednoj zajednici*“, koji je dobio najveću vrijednost, postižu puno lakše (Tablica 6). Dobiveni rezultati pokazuju da djeca i učenici vjerojatno nisu svjesni važnosti koju sa sobom nosi interkulturalnost. Više sadržaja na tu temu doprinijeli bi tome da djeca počnu prvenstveno razmišljati o ovoj temi, a zatim i u svojoj zajednici pokazivati interes u ovom području. Isto tako, dobiveni rezultati pokazuju da djeca i učenici imaju veoma razvijen osjećaj za privrženost zajednici kojoj pripadaju, što je veoma pozitivno i uvelike pomaže u radu odgojiteljima i učiteljima.

Provjerili smo postoje li razlike u procjenama odgojiteljica i učiteljica o dostizanju ishoda učenja s obzirom na to rade li u dječjem vrtiću, prvom razredu osnovne škole ili drugom razredu osnovne škole.

Možemo zaključiti da prema procjeni odgojiteljica ishod učenja s obzirom na znanje kojega će u najmanjoj mjeri dostići djeca pred odlazak u školu jest „*Oprimjeruje i*

objašnjava osobnu odgovornost pojedinca prema skupini/razrednoj zajednici i demokratizaciji vrtića/škole“ ($M=2,75$; $SD=1,00$). Ishod učenja koji je dobio najveću vrijednost je „Opisuje važnost međusobnog pomaganja“ ($M=3,81$; $SD=0,79$). „Vrednuje utjecaj svojih odluka na razvoj skupine/razredne zajednice i demokratizaciju vrtića/škole“ ($M=2,81$; $SD=1,12$) je ishod učenja s obzirom na vještine koji prema procjeni odgojiteljica djeca u najmanjoj mjeri dostižu, a „Uključuje se u pomaganje vršnjacima u svakodnevnim situacijama uz pomoć odraslih“ ($M=3,83$; $SD=0,77$) u najvećoj mjeri. Ishod učenja s obzirom na stavove kojega djeca u najmanjoj mjeri dostižu jest „Zalaže se za interkulturalnost“ ($M=2,96$; $SD=1,12$), a u najvećoj mjeri „Iskazuje privrženost skupini/razrednoj zajednici“ ($M=4,03$; $SD=0,65$). Prema mišljenju odgojiteljica djeca u najvećoj mjeri dostižu ishode učenja vezane uz stavove.

Prema procjeni učiteljica prvoga razreda ishod učenja s obzirom na znanje kojega će u najmanjoj mjeri učenici dostići jest „Svojim riječima navodi dječja prava“ ($M=2,93$; $SD=1,09$). Ishod učenja koji je dobio najveću vrijednost je „Navodi najvažnija pravila skupine, razredna/školska pravila i svojim ih riječima objašnjava“ ($M=3,93$; $SD=0,72$). „Primjenjuje dječja prava u svakodnevnim situacijama“ ($M=3,07$; $SD=0,72$) je ishod učenja s obzirom na vještine koji prema procjeni učiteljica prvoga razreda učenici dostižu u najmanjoj mjeri, a „Ukazuje na dobrobit čuvanja vlastite, tuđe i zajedničke imovine“ ($M=3,79$; $SD=0,74$) u najvećoj mjeri. Ishod učenja s obzirom na stavove kojega učenici u najmanjoj mjeri dostižu jest „Zalaže se za interkulturalnost“ ($M=3,12$; $SD=0,74$), a u najvećoj mjeri „Podržava nenasilno ponašanje“ ($M=4,00$; $SD=0,82$) i „Iskazuje privrženost skupini/razrednoj zajednici“ ($M=4,00$; $SD=0,67$). Prema procjeni učiteljica prvoga razreda učenici u najvećoj mjeri dostižu ishode učenja s obzirom na stavove što se podudara s procjenom odgojiteljica za djecu pred polazak u školu.

Isto tako, prema procjeni učiteljica drugoga razreda ishod učenja s obzirom na znanje kojega u najmanjoj mjeri dostižu učenici tog razreda jest „Svojim riječima navodi dječja prava“ ($M=3,09$; $SD=0,99$). Ishod učenja koji je dobio najveću vrijednost je „Opisuje važnost međusobnog pomaganja“ ($M=4,30$; $SD=0,76$). „Sudjeluje u razgovoru o dječjim pravima i daje prijedloge vezane uz zaštitu dječjih prava u svakodnevnim situacijama“ ($M=3,52$; $SD=0,79$) je ishod učenja s obzirom na vještine koji prema procjeni učiteljica

drugoga razreda učenici u najmanjoj mjeri dostižu, a „*Sudjeluje u izborima i u ostalim procesima donošenja odluka*“ (M=4,13; SD=0,87) u najvećoj mjeri. Ishod učenja s obzirom na stavove kojega učenici u najmanjoj mjeri dostižu jest „*Zalaže se za interkulturalnost*“ (M=3,52; SD=0,95) isto kao u procjeni odgojiteljica i učiteljica prvoga razreda, a u najvećoj mjeri „*Zalaže se za čuvanje vlastite, tuđe i zajedničke imovine*“ (M=4,30; SD=0,70) i isto kao u procjeni učiteljica prvoga razreda „*Iskazuje privrženost skupini/razrednoj zajednici*“ (M=4,30; SD=0,63). Kao i u procjeni odgojiteljica i učiteljica prvoga razreda, prema procjeni učiteljica drugoga razreda učenici u najvećoj mjeri dostižu ishode učenja s obzirom na stavove. No, sve su vrijednosti veće za učenike drugoga razreda što je očekivani rezultat. Osmogodišnjaci pokazuju znanje, vještine i stavove u skladu sa svojom dobi i sposobnostima koje su razvili do razine različite od djece koja još nisu krenula u školu ili su tek krenula u školu.

Iako je vidljiv trend da se procjene dosegnutosti ishoda učenja povećavaju s uzrastom djece, statistički značajno je potvrđeno da učiteljice drugih razreda procjenjuju da su ishodi učenja dosegnuti u većoj mjeri nego odgojiteljice, i to u sva tri područja – znanje, vještine i stavovi (Tablica 7). Napominjemo da je to logičan rezultat jer se djeca razlikuju u usvajanju znanja u dobi pred polazak u školu (petogodišnjaci) i u dobi od osam godina (drugi razred osnovne škole) te je njihov kognitivni razvoj različit.

Tablica 7. Procjene sudionica o dostizanju ishoda učenja (znanje, vještine i stavovi) s obzirom na mjesto gdje rade

Ishodi učenja za područja	Dječji vrtić (DV)	1. razred OŠ (1)	2. razred OŠ (2)	F df	Scheffé
	M SD n=36	M SD n=28	M SD n=23		
znanja	35,57 8,36	38,51 5,74	40,75 6,40	3,89* 2	DV – 2
vještina	43,85 9,36	45,63 6,79	50,19 6,84	4,52* 2	DV – 2
stavova	41,80 7,38	44,25 5,20	48,22 5,96	7,10** 2	DV – 2

*p < ,01; **p < ,001

S obzirom na drugi istraživački problem (Utvrđiti postoji li povezanost između procjena odgojiteljica i učiteljica o dostizanju ishoda učenja i njihovoga staža.) napravljen je račun korelacije između duljine staža odgojiteljica i učiteljica i njihovih procjena te dobiveni su sljedeći rezultati: korelacija između staža i ishoda učenja s obzirom na znanje iznosi $r=0.113$ ($p>0,05$), korelacija između staža i ishoda učenja s obzirom na vještine iznosi $r=0.145$ ($p>0,05$) te korelacija između staža i ishoda učenja s obzirom na stavove iznosi $r=0.078$ ($p>0,05$). Dakle, nije utvrđena povezanost između duljine staža i procjena odgojiteljica i ishoda učenja. Neovisno o tome koliko dugo rade, odgojiteljice i učiteljice slično procjenjuju ishode učenja s obzirom na znanje, vještine i stavove. Budući da je radni staž sudionica varirao od manje od 1 do 40 godina, obuhvaćena je velika skala. Dakle, sudionice imaju ujednačena gledanja na dostizanje ishoda učenja s obzirom na znanje, vještine i stavove bez obzira povećava li se njihov radni staž ili su tek na početku rada u struci.

5. ZAKLJUČAK

U sklopu Građanskoga odgoja i obrazovanja djeca i učenici uče o tome koja prava i odgovornosti imaju, te na koji ih način i pod kojim uvjetima mogu koristiti. Krajnji je cilj takvoga učenja razvoj djeteta kao emancipiranoga i odgovornoga građanina koji aktivno sudjeluje u razvoju demokratske građanske kulture ili etosa svoje škole, mjesta, države, Europe i svijeta. Promicanje i zaštita ljudskih prava preduvjeti su punoga razvoja svake osobe, a njima se potvrđuje sloboda i dostojanstvo pojedinca kao ljudskoga bića. Prihvaćajući različitost, kao značajku identiteta svakoga pojedinca, učenici razvijaju osjetljivost za druge i drugačije i prevladavaju stereotipe i predrasude. Dugoročni cilj odgoja i obrazovanja za ljudska prava je stvaranje kulture poštovanja različitosti utemeljene na univerzalnim vrijednostima ljudskih prava kao i na razvijanju sustava njihove učinkovite zaštite.

Građanski odgoj i obrazovanje u školama u Hrvatskoj nije novitet. Iza nas je dugotrajni proces usustavljenja ovoga odgojno-obrazovnog područja, koji se pod nazivom Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo provodi od 1999. godine do

2014. godine kao neobvezno međupredmetno područje. Danas je u odgojno-obrazovnim ustanovama to područje obavezno kao međupredmetna tema. Planira se njegovo uvođenje i u odgoj petogodišnjaka i to Cjelovitom kurikularnom reformom. Kao što je u radu opisano, većina autora i veći broj dokumenata u sustavu ranoga odgoja i obrazovanja djeteta govori u prilog da praćenje aktivnosti koje djeca obavljaju u predškolskoj ustanovi, uočavanje načina na koje razmišljaju, te strategija kojima rješavaju probleme mogu predstavljati temelj novih djelovanja u oblikovanju odgojno-obrazovnoga procesa na početku obaveznoga odgoja i obrazovanja djece i učenika. Također, jasno je da se djeca i učenici razlikuju usvajanju znanja u dobi pred polazak u školu (petogodišnjaci) i u dobi od osam godina (drugi razred osnovne škole) te da je njihov kognitivni razvoj različit (Starc i sur., 2004; Vasta i sur., 2005; Berk, 2008; Berk, 2015). U Republici Hrvatskoj je predškola (godina prije polaska u školu) za svu djecu obavezna. Time se postavlja potreba nužnosti postavljanja ishoda učenja kako bi se znanja, vještine i stavovi provjerili i usmjerili k njihovom razvijanju, i to prema sposobnostima djece i učenika. Ono što je važno napomenuti jest činjenica da se posljednjih nekoliko godina govori o tome da nije neophodno da se ishodi učenja određuju za određeno razdoblje u školovanju (za djecu određene dobi), već da se odrede za određeni ciklus odgoja i obrazovanja (obuhvaćao bi tri godine) (prema Nacionalnom okvirnom kurikulumu iz 2011. i Cjelovitoj kurikularnoj reformi iz 2015. godine). Na taj bi se način omogućilo djeci i učenicima dostizanje ishoda učenja prema njihovim sposobnostima koje su kod djece i učenika individualne prirode.

Dobiveni rezultati u istraživanju u ovome radu idu u prilog standardizaciji ishoda učenja s obzirom na znanje, vještine i stavove. Iako je statistički značajno potvrđeno da učiteljice drugih razreda procjenjuju da su ishodi učenja dosegnuti u većoj mjeri nego odgojiteljice, i to u sva tri područja – znanje, vještine i stavovi, sve dobivene vrijednosti procjene odgojiteljica i učiteljica su osrednje i mnogo (3 i 4 na skali do 5) te imaju tendenciju rasta (od znanja do stavova). Zaključujemo da ti rezultati ne dovode u pitanje određivanje ishoda učenja na početku obaveznoga odgoja i obrazovanja djeteta te da je provođenje Građanskoga odgoja i obrazovanja itekako potreban već djeci u predškolskim ustanovama.

6. LITERATURA

Knjige:

- Diković, M. (2013.). *Značaj razrednog ozračja u građanskom odgoju i obrazovanju*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Diković, M. (2016.). Interkulturalna dimenzija građanskoga odgoja i obrazovanja. U: Piršl, E. i suradnici, *Vodič za interkulturalno učenje*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Narodne novine (2013.). *Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju*. Zagreb: Narodne novine d.d.
- Slunjski, E. (2001.). *Integrirani predškolski kurikulum: rad djece na projektima*. Zagreb: Mali profesor.
- Slunjski, E. (2011). *Kurikulum ranog odgoja: istraživanje i konstrukcija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Spajić-Vrkaš, V. (2015.). *(Ne)Moć građanskog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.
- Spajić-Vrkaš, V., Stričević, I., Maleš, D., Matijević, M. (2004.). *Poučavati prava i slobode priručnik za učitelje osnovne škole s vježbama za razrednu nastavu*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Tatković, N., Diković, M., Štifanić, M. (2015.). *Odgoj i obrazovanje za razvoj danas i sutra - Ekološke i društvene paradigme*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Vlada Republike Hrvatske (1999.). *Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava*. Zagreb: Ured za odnose s javnošću Republike Hrvatske.

Mrežne stranice:

- Agencija za odgoj i obrazovanje (2012.). Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja, Dostupno na:
http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=5488:kurikulum-graanskog-odgoja-i-obrazovanja-&catid=502:eksperimentalno-provoenje-goo-a&Itemid=615. [Pristupljeno: 16. veljače 2017.]

- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014.). Odluka o donošenju programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja obrazovanja za osnovne i srednje škole, Dostupno na: http://www.azoo.hr/images/strucni2014/Graanski_odgoj-program-2014_08_104_2019.pdf. [Pristupljeno: 16. veljače 2017.]
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2016.). Nacionalni kurikulum međupredmetne teme, Građanski odgoj i obrazovanje, Dostupno na: <http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/03/Gra%C4%91anski-odgoj.pdf>. [Pristupljeno: 15. veljače 2017.]
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske (2016.). Osnovno obrazovanje, Dostupno na: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2197> [Pristupljeno: 15. veljače 2017.]
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Republike Hrvatske (2011.). Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje, te opće, obvezno i srednjoškolsko obrazovanje, Dostupno na: http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf. [Pristupljeno: 17. veljače 2017.]
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske (2016.). Izmjene i dopune nacionalnog kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, Dostupno na: <http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/02/RIPO-18.2-PRAVI.pdf> [Pristupljeno: 17. ožujka 2017.]

7. PRILOG – Anketni upitnik

Poštovane odgojiteljice/poštovani odgojitelji, poštovane učiteljice/poštovani učitelji, u sklopu završnoga rada na Preddiplomskom stručnom studiju predškolskoga odgoja (Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli) provodimo istraživanje o mišljenju odgojitelja i učitelja 1. i 2. razreda osnovne škole o ishodima učenja za prvi ciklus (predškola, prvi i drugi razred osnovne škole) koji su predloženi u dokumentu Kurikulum međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje.

Molimo Vas da pažljivo pročitate pitanja i iskreno odgovorite na svako pitanje.

Upitnik je anonimn.

Zahvaljujemo Vam na suradnji!

OPĆI PODACI

1. Spol: M Ž

2. Dob: _____

3. Godine radnoga iskustva u odgoju i obrazovanju: _____

4. Radite u:

- a) dječjem vrtiću
- b) 1. r. OŠ
- c) 2. r. OŠ

5.	Procijenite u kojoj mjeri Vaša djeca/Vaši učenici mogu dostići navedene ishode učenja s obzirom na ZNANJE:	izrazito malo	malo	Osrednje	mного	vrlo mnogo
1.	Svojim riječima navodi dječja prava.	1	2	3	4	5
2.	Uz pomoć odgojitelja/učitelja navodi primjere kršenja i načine zaštite dječjih prava u svakodnevnim situacijama.	1	2	3	4	5
3.	Opisuje svojim riječima pojmove: zajednica, pravila.	1	2	3	4	5
4.	Navodi najvažnija pravila skupine, razredna/školska pravila i svojim ih riječima objašnjava.	1	2	3	4	5
5.	Objašnjava svojim riječima pravila za izbore u skupini, razredu i izbore u vijeće učenika.	1	2	3	4	5
6.	Opisuje poželjna obilježja kandidata.	1	2	3	4	5
7.	Opisuje svojim riječima dobrobit zajedničkih aktivnosti u skupini/razrednom odjelu.	1	2	3	4	5
8.	Opisuje važnost međusobnog pomaganja.	1	2	3	4	5
9.	Svojim riječima opisuje nenasilno ponašanje i daje primjer za nj.	1	2	3	4	5
10.	Davanjem primjera objašnjava važnost čuvanja vlastite, tuđe i zajedničke imovine.	1	2	3	4	5
11.	Oprimjeruje i objašnjava osobnu odgovornost pojedinca prema skupini/razrednoj zajednici i demokratizaciji vrtića/škole.	1	2	3	4	5

6.	Procijenite u kojoj mjeri Vaša djeca/Vaši učenici mogu dostići navedene ishode učenja s obzirom na VJEŠTINE:	izrazito malo	malo	osrednje	mного	vrlo mnogo
1.	Primjenjuje dječja prava u svakodnevnim situacijama.	1	2	3	4	5
2.	Sudjeluje u razgovoru o dječjim pravima i daje prijedloge vezane uz zaštitu dječjih prava u svakodnevnim situacijama.	1	2	3	4	5
3.	Predlaže pravila skupine/razredna pravila, uočava njihova kršenja te ih komentira.	1	2	3	4	5
4.	Sudjeluje u izborima i u ostalim procesima donošenja odluka.	1	2	3	4	5
5.	Prepoznaje kršenje pravila izbora i primjereno reagira na njih.	1	2	3	4	5
6.	Uočava prednosti predstavljenih kandidata.	1	2	3	4	5
7.	Uključuje se u zajedničke aktivnosti skupine/razrednog odjela i izvršava svoj dio zadatka.	1	2	3	4	5
8.	Uključuje se u pomaganje vršnjacima u svakodnevnim situacijama uz pomoć odraslih.	1	2	3	4	5
9.	Samoinicijativno pomaže djeci i učenicima kojima je pomoć potrebna.	1	2	3	4	5
10.	Sudjeluje u davanju prijedloga nenasilnoga ponašanja i povezuje ih s primjerima iz svakodnevnih situacija.	1	2	3	4	5
11.	Koristi se nenasilnom komunikacijom.	1	2	3	4	5
12.	Ukazuje na dobrobit čuvanja vlastite, tuđe i zajedničke imovine.	1	2	3	4	5
13.	Vrednuje utjecaj svojih odluka na razvoj skupine/razredne zajednice i demokratizaciju vrtića/škole.	1	2	3	4	5

7.	Procijenite u kojoj mjeri Vaša djeca/Vaši učenici mogu dostići navedene ishode učenja s obzirom na STAVOVE:	izrazito malo	malo	osrednje	mnogo	vrlo mnogo
1.	Pridaje važnost dječjim pravima.	1	2	3	4	5
2.	Zastupa jednaka prava za svako dijete.	1	2	3	4	5
3.	Zalaže se za interkulturalnost.	1	2	3	4	5
4.	Prihvaća da se radi dobrobiti zajednice svi trebaju pridržavati određenih pravila te da je pravedno odlučivanje važno za uspjeh svih u skupini/razredu i vrtiću/školi.	1	2	3	4	5
5.	Prihvaća da pojedinci u skupini/razredu mogu imati različite uloge i odgovornosti, ali i zajednički cilj.	1	2	3	4	5
6.	Zalaže se za pridržavanje pravila u skupini/razredu.	1	2	3	4	5
7.	Podržava uspjeh zajednički planiranih aktivnosti.	1	2	3	4	5
8.	Pokazuje spremnost za solidarno ponašanje.	1	2	3	4	5
9.	Podržava nenasilno ponašanje.	1	2	3	4	5
10.	Zalaže se za čuvanje vlastite, tuđe i zajedničke imovine.	1	2	3	4	5
11.	Iskazuje privrženost skupini/razrednoj zajednici.	1	2	3	4	5
12.	Podržava demokratizaciju vrtića/škole.	1	2	3	4	5

SAŽETAK

Širenjem kulturoloških sustava javlja se potreba za prihvaćanjem različitosti, a odgoj i obrazovanje razvijaju svjesnost o ljudskim pravima i odgovornostima. Aktivno građanstvo i njegovo promicanje postaje glavni cilj odgojno-obrazovnih sustava i dobiva na važnosti u nacionalnim kurikulumima širom Europe. Građanskim odgojem i obrazovanjem žele se aktivirati djeca da postanu odgovorni građani, odnosno, da poznaju svoja prava, da ih štite i koriste u svakodnevnim situacijama. Dugoročni cilj odgoja i obrazovanja za građanstvo u kurikulumu predškolskoga odgoja je poštivanje različitosti koje su utemeljene na univerzalnim vrijednostima i razvoju sustava učinkovite zaštite dječjih i ljudskih prava.

U radu se prikazuje uloga Građanskoga odgoja i obrazovanja u promicanju i zaštiti ljudskih prava s posebnim osvrtom na Republiku Hrvatsku. Građanski odgoj i obrazovanje u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu nije novitet, ali je potrebno određeno vrijeme da se vide rezultati njegova uvođenja. Cilj istraživanja u ovom završnom radu jest na temelju ishoda učenja iz prijedloga *Nacionalnoga kurikuluma međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje*, koji je nastao u sklopu Cjelovite kurikularne reforme iz 2016. godine, ispitati procjene odgojitelja i učitelja o mjeri u kojoj djeca/učenici mogu dostići ishode učenja s obzirom na znanja, vještine i stavove. Dobiveni rezultati ukazuju na to da učenici mogu dostići ishode učenja, a statistički značajna razlika dobivena je jedino u mišljenju odgojitelja i učitelja drugoga razreda osnovne škole u korist učitelja.

Ključne riječi: kurikulum predškolskoga odgoja, Građanski odgoj i obrazovanje, ishodi učenja, procjena odgojitelja i učitelja

SUMMARY

Expansion of the cultural system created a need to accept diversity, and for education to develop an awareness of human rights and responsibilities. Active citizenship and this promotion soonly became the main objective of the educational systems and is gaining more and more importance in national curriculums across Europe. Citizenship education has a goal to active children to become responsible citizens, that is, to know their rights, to protect them and use in everyday situations. The long-term goal of education is to respect the differences that are based on universal values and development of effective protection.

This work presents the role of Citizenship education in the promotion and protection of human rights with special reference to the Republic of Croatia. Citizenship education in schools is not a novelty, but it will take some time to see the results of implementation of Citizenship education in the educational system of the Republic of Croatia. The goal of this research is to examine the estimates of kindergarten educators and teachers about the extent to which children / students can achieve learning outcomes with regards to their knowledge, skills and attitudes, based on learning outcomes from the *National Curriculum of the Citizenship education*, which was created as part of the Croatian Whole Curricular Reform from 2016. Results obtained indicate that kindergarten educators estimate that students and children can reach learning outcomes. A statistically significant difference was obtained in the opinion of kindergarten educators and teachers of the second grade in favor of teachers.

Keywords: curriculum of preschool education, Citizenship education, learning outcomes, assessment of educators and kindergarten teachers

POPIS TABLICA I GRAFOVA

POPIS TABLICA

Tablica 1. Prikaz realizacije Građanskoga odgoja i obrazovanja u eksperimentalnom provođenju prema Kurikulumu iz 2012. godine (od 1. do 8. r. OŠ)

Tablica 2. Uzorak prema dobi sudionica

Tablica 3. Uzorak prema radnom stažu sudionica u odgoju i obrazovanju

Tablica 4. Ishodi učenja s obzirom na znanje

Tablica 5. Ishodi učenja s obzirom na vještine

Tablica 6. Ishodi učenja s obzirom na stavove

Tablica 7. Procjene sudionica o dostizanju ishoda učenja (znanje, vještine i stavovi) s obzirom na mjesto gdje rade

POPIS GRAFOVA

Graf 1. Uzorak prema spolu

Graf 2. Uzorak prema mjestu rada